

C

Cahill, P. Joseph. 1923 Chicago-, USA. IL – Tanulmányait a Xavier Egyetemen kezdte és bölcsész diplomát szerzett 1947-ben. A Loyola Egyetemen szerzett filozófiai diplomát 1950-ben, MA 1955-ben. Teológiai licenciutáust 1958-ban és Rómában a Gregoriana egyetemen doktorált 1960-ban. Tanított a Bellarmine School of Theology-ban 1960/66-be, 1965-ben a Loyola Egyetemen. 1966-ban a Notre Dame Egyetemen, ahol 1967-70 között professzor, az Alberta Egyetemen 1970-től a vallási tudományok felügyelője. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *Disct. Of Biblical Theology.* Seabeury /Crossroad 1973. *Escathological Occurence.* Gregoriana UP. 1960.

Caird, George Bradford. 1917 London, -1984. Anglia -Teológiai tanulmányait Cambridge egyetemén kezdte és baccalaureátust szerzett 1939-ben, majd Oxfordban a Mansfield College-ban tanult és szerzett doktorátust 1943-ban. Tanulmányait a háborús események miatt három évre meg kellett szakítania. 1946-ban Kanadába távozott és az Edmonton College-ban tanult Ószövetséget, ezután a Toronto Egyetemen, majd a Montreal teológiai kollégiumában. K. Barth és Albert Schweitzer tett rá igen nagy hatást, akivel 1939-ben találkozott. 1959-ben tért vissza Oxfordba és a Masfield Collegeban tanított 1970-1977 között. Itt igen nagy hatással volt rá Nathaniel Micklem és C.H. Dodd. Igen járatos volt a Héber Bibliába és az Újszövetségben is. A Brit Tudományos Akadémia tagjai közé választotta. Főleg a Biblia sajátos nyelvvel foglalkozott (1980), Az apokrifok kiadását készítette elő. Evangélium szemléletére nagy hatással volt C.S. Lewis híres Merre Christianity könyvére. 1-2 Sámuel könyv magyarázata jelent meg az Interpreter's Bible-ben (1955). Érdekes művet tett közzé Az Apostoli korról (1955). A Lukács evangélium kommentárja igen közkedvelté vált. Jézus és a zsidó nép kapcsolatáról írt, valamint a Jelenések könyvéről. A II.vatikáni zsinat egy dialógus megírására sarkalta. Kommentálta Pál fogságból írt leveleit. Nyelvészeti és lexikográfiai dolgozatai igen értékesek, nemkülönben Újszövetségi teológiája. Mivel Afrikában is tanított megérintették az ottani bibliai ihletésű szabadság mozgalmak és sokat írt a Biblia és a politika kapcsolatáról is. **Művei:** *The Apostolic Age.* London, 1955. *The Gospel of Luke* Palican 1963. *Jesus and the Jewish Nation.* London, 1965. *The language and Imagery of the Bible* Eerdemans 1997. *New Testament Theology.* Oxford, 1994. *The revelation of St. John the Divine.* London, 1985. *South Africa: Reflection on a Visit.* London, 1976. *The Truth of Gospel.* London, 1979.

Cajetan, Thomas (Jakob de Vio). 1469 Gaëta – 1534 Róma, Spanyolország, - Bíboros, a neotomizmus megalapítója. 1484-ben belépett a domonkos rendbe. Filozófiát és teológiát Páviában, Padovában, Bresciában tanult. 1500-ban, Rómában, a rend prokurátora, és a Sapiencia egyetemen a filozófia és az exegézis professzora lett. 1507-ben választották a rend helyettes elöljárójává, 1508-tól választott generális. 1511–12-ben a Pisa-milánói zsinaton a gallikanizmus ellenében a pápai primátust védte. 1512–17-ben az V. lateráni zsinaton X. Leó reformtörekvéseivel együtt a pápa családokhatatlanságot védelmezte. 1517-ben presbiter bíboros, 1518-ban Palermó érseke, és pápai legátus lett Augsburgban. A Lutherrel folytatott vitában felismeri az újdonságokat és a jóindulatú álláspontot képviselte. 1523-ban kiállt VI. Adorján megválasztásáért, és Magyarországon is járt a török elleni háború szervezése érdekében, amely VII. Kelemen pápa minden felhívása ellenére sikertelen maradt. 1527-ben, a „Sacco di Roma” idején fogságba került, de a pápa kieszközölte szabadon bocsátását. Visszatért gaëtai püspökségére. 1530-ban ismét Rómába megy, a pápa tanácsadója lesz. A kor legjelesebb teológusa volt. Aquinói Tamás Summájához klasszikus kommentárt írt (1507–20). Megszervezte a Biblia Poliglotta kiadását. **Művei:** *Opera omnia.* 5 kötet. Lyon 1639; *Opuscula omnia.* Paris 1530; *Komm. z. Summa theologiae des hl. Thomas.* Lyon 1540, *Szt.*

Tamás válogatott műveivel együtt újra kiadták. 9 kötet. 1888–1906. *De divina institutione Pontificatus Romani Pontificis (1521)*, LAUCHERT, F. (szerk.) in: CCath X, 1925; *In Porphyrii Isagogen.* Roma 1934; *De comparatione auctoritatis papae u. Apologia.* uo. 1936; *De Anima.* uo. 1938; ZAMMIT, P. –LAURENT, M.-H. – COQUELLE. J. (szerk.), *Scripta philosophica*, 6 kötet. 1934–39.

Calaritanus, Lucifer. 300 k. – 371 Szardínia. Görögország - Püspök. 354 Milánóban pápai követ volt, keményen szembeszállt Konstantin császárral Athanasius püspök védelmében. Konstantin száműzte, ezért Germániába távozott, majd Eleuthropoliszba és Thébába került. Amikor Julianosz engedélyezte minden száműzött visszatérését, akkor Lucifer Antiókiába ment, ahol megosztotta a katolikus pártot. **Irodalom:** HARTEL in: Corp. script. eccles, lat., XIV (1886); USENER, *Lucifer von Cagliari und sein Latein in Archiv für latein. Lexikogr. und Gramm.*, III. 1886. 1–58; KRÜGER, *Lucifer Bischof von Calaris und das Schisma der Luciferianer.* Leipzig 1886; TILLEMONT, *Mém. hist. ecclés*, VII (1700), 514–524., 763–766.; DAVIES in Dict. Christ. Biog.

Callenberg, Johann Heinrich. 1694 Molschle – 1760 Halle, Németország - Orientalista és teológus. 1715-ben Halléban filológiát és teológiát tanult, 1727–1735 között a keleti nyelvek tanára lett, 1739-ben teológiaprofesszor. Kutatási területe: a zsidók a mohamedán misszió idején. 1728-ban megalapította az Institutum Judaicumot. Nem csak a Bibliát érintő szövegeket fordította, hanem speciális nyomdát is alapított, ahol a keleti szövegeket is nyomtatni lehetett. Az intézmény beleolvadt a Franckeschen Stiftungen-be (1791). **Művei:** *Ber. v. einem Vers., das jüd. Volk z. Erkenntnis der christl. Wahrheit anzuleiten*, 16 részben, 3 kötet. Halle, 1728–29; *Nachr. v. einem Vers., die verlassenen Mohammedaner z. heilsamen Erkenntnis Christi zu bringen*, Halle, 1739. Schrr. z. Jidd. Sprache (»Kurtze Anleitung z. Jidd.dt. Sprache« u. »Jüdisch-teutsches Wb.« v. J. H. C. u. »Jüd.-Teutsche Gramm.« u. »Unterricht v. Nutzen des Juden-Teutschen« v. Wilhelm Christian Justus Chrysander). Az 1733-as, 1736-os és 1750-ös kiadás facsimiléje. Marburg–Lahn 1966.;

Callixtus I. (Kallisztosz). ??Ravenna – 222 Róma. Itália – Szent, pápa. Keresztény rabszolga-családból származik. A zsidók vádat emeltek ellene, hogy megzavarja a zsinagóga életét, ezért Szardínia szigetére száműzték, ahol 186–189 között egy bányában dolgozott. Innen amnesziával szabadult. I. Viktor pápa Antiumba küldte, 199-ben Zefirinus pápa diakonussá szentelte. 217-ben Zefirinus halála után választották pápává, egy kisebb csoport ugyanakkor Hüppolitoszt ellenpápának választotta. Callixt elítélte a szabellinizmust és a szubordinacionizmus eretnokségét. Érvényesnek nyilvánította a rabszolga nő és a szabad férfi házasságát, valamint kihirdette, hogy az egyház bűnbocsátó hatalma minden bűnre, így a hittagadásra is érvényes. Alexander Severus császár börtönbe záratta, testét kidobták a börtön ablakon és egy kútba süllyesztették. **Irodalom:** *Hippolyt refut.* IX, 11–; X, 27, in: BKV 40, 244–., 282; LibPont I, 5. 62–. 141. XCII; Jaffé I, 12–; ADAM, K., *Das sog. Bußedikt des Papstes K.*, in: *Veröff. aus dem Kirchenhist. Seminar München*, 4. sorozat, Nr. 5, 1917, 1–; KOCH, H., *K. u. Tertullian. Ein Btr. z. Gesch. der altchristl. Bußstreitigkeiten u. des röm. Primats*, in: SAH philos.-hist. Kl., 22. Abh., 1919; MÜLLER, K., *Der Ursprung des Schismas zw. C. u. Hippolyt*, in: ZNW 23, 1924, 231–.

Calmet, Augustin. 1672 Ménil-la-Horgne – 1757 Senones, Franciaország - Bencés exegéta és történész. Tanulmányait Breuil-ben kezdte, majd Pont-á-Mousson egyetemén folytatta. 1688-ban belépett a St. Mansuy bencés apátságba, 1696-ban pappá szentelték. 1698-ban teológia- és filozófia professzor lett Moyon-Moutier-ben, 1704-ben Münszter exegézis profeszora, 1715-ben vezető apát a Lay-St. Christophe apátságban, 1718-ban St. Léopold in

Nancy, 1728-ban pedig Senones apátja. Ágoston bibliamagyarázata volt rá nagy hatással. **Művei:** *La Sainte Bible en latin et en françois, avec un Commentaire littéral et critique*, 23 kötet. Paris 1707–1716 (25 kötetben ²1714–20; 8 kötetben ³1724–26). *Dissertations qui peuvent servir de prolégomènes à l'Écriture sainte*. 3 kötet. Paris 1720; *Trésor d'antiquités sacrées et profanes des commentaires du P. Calmet*, 12 kötet. Amsterdam 1722, 6 kötetben Bremen ²1744.; *Histoire Sainte de l'Ancien et du Nouveau Testament et des Juifs*, 2 kötet. Paris 1718; *Dictionnaire historique, critique, chronologique, géographique et littérale de la Bible*, 2 kötet. Uo. 1722 (4 kötetben ²1730); *Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine*. 4 kötet. Nancy 1728 (7 kötetben uo. ²1745–57; önéletrajzzal 4 kötetben); *Histoire universelle sacrée et profane depuis le commencement du monde jusqu'à nos jours*, 17 kötet. Strasbourg–Senones–Nancy 1735–1771; *Commentaire littéral, historique et moral sur la Règle de S. Benoît*. Paris 1734.

Calvin János, Jean Calvinus, Jean Caulvin. 1509 Picardi – 1564 Genf. Svájc - Reformátor. 1523-ban Orleáns-ban jogot tanult, de a humanisták hatására a Bibliát és az egyházatyákat olvasta. Párizsba bibliai nyelveket és ókortudományt hallgatott, Rotterdamban Faber Stapulensis és Erasmus szellemében tanult. Első műve egy Seneca-kommentár, *De Clementia*. Megismerkedett Luther eszméivel. Miután 1533-ban eretnek beszédet írt barátjának, Nicolaus Coppnak rektori székfoglalóként, Bázembe menekült és véglegesen a reformáció híve lett. 1535-ben itt írta kis kézikönyvét: *Institutio Religionis Chistianae*, forrásai Luther, Melanchton és Zwingli írásai voltak, melyeket először magyarra Szenczi Molnár Albert fordított (1624). 1537-ben Farel munkatársként Szentírás-tanár lett Genfben. Genf öslakosai fellázdak a szigorú kormányzat ellen, Farel is ellene szavazott. 1538-ban Farel és Kálvint kiutasították Genfből, Strassburgba ment. 1539-ben megismerte Melanchton (Lutherrel soha nem találkozott). Sodatelo bíboros megkísérelte katolizálni Genfét, és Kálvin állásfoglalását kérte, aki igaz egyházzal beszélt, amely kizárólag Isten igéjére épülhet. 1541-ben újra Genfben találjuk, ekkor elfogadták egyházkormányzati elveit. Kiépítette hivatalát, a pásztorok, tanítók és vének csoportjait. A szentháromság-tagadó Szervét Mihályt bíróság elé állította, majd megégettette. 1540-ben az ágostai hitvallást aláírta, elfogadva, hogy Krisztus teste és vére a kenyérral és a borral együtt van jelen. 1559-ben akadémiát alapított. Jeltelen sírba temették el, nehogy zarándokhellyé váljék a sírja. **Művei:** BAUM, W. – CUNITZ, E. – REUB. E. (szerk.), *Joannis Calvini opera quae supersunt omnia*. 59 kötet, in: CR 29–87, 1863–1900 (az utolsó CR 87 közli a Kálvin bibliográfiát Alfred Erichson, *Bibliographia Calviniana. Catalogus Chronologicus Operum Calvini*, 1900)., NICOLE, J.-M. – MARCEL, P. – RÉVEILLAUD, M. (szerk.), *Commentaires de J. C. sur le Nouveau Testament*. Genf 1960–; TORRANCE, D. W. – TORRANCE, TH. F. (szerk.), *C.'s Commentaries (on the New Testament)*. Edinburgh–London 1959–; HAROUTUNIAN, J. – SMITH, L. P. (szerk.), *Commentaries*. London 1958.; Kik a boldogok? : *Igehirdetések Máté evangéliuma ... és Lukács evangéliuma ... alapján* / Kálvin János ; ford. Nagy Sándor Béla Bp., 1985, *Tanítás a keresztyén vallásra : 1559 Bp., 1991., A keresztyén vallás rendszere, amelyet je Kálvin János most először foglalt négy könyvbe s osztott föl a tárgy természete szerint fejezetekre és kibővített annyira, hogy csaknem új műnek tartható*, Bp. : Kálvin, 1995., Kónya István: *Kálvinizmus és társadalomelmélet : A kálvini szociális doktrína teológiai-elméleti alapjainak bírálata* Bp. : Akadémiai K., 1979

Câmara, Hélder Pessôa. 1909 Fortaleza – 1999 Recife, Brazília - Brazil érsek, a szegények szószólója és az emberi jogok védelmezője. Tizennégy évesen egyházi kollégiumba, majd papi szemináriumba került. 1931-ben Fortalezában külön engedéllyel szentelték pappá. Igen rosszul készítették fel a lelkigondozásra. Ekkor fedezte fel igazán a szociális feszültségeket, a szegények és a gazdagok, a kommunizmus és a kapitalizmus egymással szembenálló világát. Érseki titkárként kapcsolata volt a jobboldali fasiszta csoportokkal is. 1936-ban a nevelési

államtitkár Rio de Janeiróba hívta, ahol az integralisták hatása alá került. A nyilvános iskolákért és az egyházi oktatásért volt felelős. 1950-ben, Rómában jelen volt a brazil püspöki konferencia megalakulásánál, 1952-ben a brazil püspökök nemzeti kongresszusán. 1952–1964 között a brazil püspöki konferencia általános elnöke lett. 1955-ben létrehozták a latin-amerikai püspökök konferenciáját is (CELAM). 1955-ben a munkáspapok Gerlier bíboros által létrehozott szövetségéhez csatlakozott, követelve a szociális reformokat. A munkáslakások támogatására létrehozta Banco da Providenciát és egyéb szolidaritási bizottságokat. 1963-ban megalapította bázisközösségeit (MEB), eredetileg állami oktatást segítő céllal. A II. Vatikani Zsinat idején (1962–1965) a „szegény egyház programot” igyekezett keresztülvinni. 1969-ben titkárát meggyilkolták, figyelmeztetésként számára. Számos előadást tartott az USA-ban, Kanadában, Japánban és egész Európában. Nemzetközi Béke-díjat kapott, kétszer jelölték béke-Nobel díjra. 1985-ben visszadta érseki megbízatását. Gondolkodására egyszerre jellemző a misztikus prófécia és a praktikus észjárás. **Művei:** *Revolução dentro da paz*. Rio de Janeiro 1968 (németül: *Revolution für den Frieden*. Freiburg 1969); *Terzo mondo defraudato*. Milano 1968; *Pour arriver à temps*. Paris 1970 (németül: *Es ist Zeit*. Graz 1970); *Spirale de violence*. Paris 1970 (németül: *Die Spirale der Gewalt*. Graz 1970); *Le désert est fertile*. Paris 1971 (németül: *Hunger und Durst nach Gerechtigkeit*. Graz 1973); *Friedensreise 1974*. Zürich–Oslo–Frankfurt 1974; *Um olhar sobre a cidade*. Rio de Janeiro 1976 (németül: *Selig, die Träumen. 5-Minuten-Radiopredigten*. Zürich 1982); *Schwester Erde - Meditationsgedanken. Lernen vom Schöpfer und seinen Werken*. München 1988; *Stimme der stummen Welt*. Zürich 1989.

Campbell, Antony F., 1934 Christchurch,- Új Zéland - Tanulmányait a Melbourne Egyetem kezdte, ahol BA-t 1963-ban, maszter fokozatot pedig 1972-ben szerzett. A Lyon-Fourviere teológiai fakultáson STL 1968-ban. A római Bibliikus Inzéletben SSL 1970-ben. 1974-ben Dékán a Jesuit Theological College-ben 1975-85 között. A Claremont Grad Scholl-ban PhD. 1974-ben. Az Ausztrál katolikus bibliikusok elnöke 1975/76-ban. Tanított a Jezsuita teol. Koll.-ban. 1974-től az ószövetség professzora 1975-85 között dékán. 1986-tól 1991-ig Ószövetséget tanított a Jesuit Theological College-ban. A Jezsusita kollégium vezetője, 1986-91 között. Szakterülete Héber Biblia **Művei:** *Sources of the Pentetuch: Texts, Intorductions, Annotation to Old Testament Literature* Fortress 1993. *The Study of Companion to Old Testament Literature: An Approach to the Writings of Pre-Exilic and Exilic Israel*. OT Stud 2. Glazier 1989. *The Arck narrative (1Sam 4-6 2 Sam 6) A From-critical and Traditio-historical Study* Scholars 1975.

Campeius, Vitringa. 1669 Leeuwarden - 1722 Franeker, Hollandia – Evangélius hebraista, Johannes Cocceius tanítványa. Franeker és Leyden egyetemén tanult és a keleti nyelvek professzora lett 1681-ben. Két jelentős munkája tette őt híressé, nyelvtana nagy hatással volt Geseniusra és Izajás exegéziséhez. Sokat használták iratait. **Művei:** *De Synagoga Vetere Libri Tres* Franeker, 1685; 2 kiadás 1696. *Commentary on Isaiah* Leeuwarden, 1714-20. *Sacrarium Observationum Libri Sex* Franeker, 1683-1708.

Campenhausen, Hans. 1903 Rosenbeck – 1989 Heidelberg, Németország - Evangélikus teológus és egyháztörténész. 1926-ban Heidelbergben szerzett diplomát, 1928-ban Marburgban habilitált a Szenvedés szarkofágról. Tanárai voltak Martin Dibelius és Hans von Soden. 1930-ban Göttingenben, 1935-től Gießenben volt tanszékvezető. 1936-ban meghívást kapott Heidelbergbe, 1937-ben politikai okokból távozott onnan. 1938-ben Greifswaldban habilitált, 1940-től Bécsben magántanárként dolgozott. 1946-ban Heidelbergben az egyháztörténet tanára lett. Adolf von Harnack-kal együtt a 20. sz. legjelentősebb

patrisztikusának számít. Számos egyetem fogadta (Göttingen, Oslo, St. Andrews, Uppsala, Bécs) díszdoktorává. Mivel a náci időszakban a hitvalló egyházhoz tartozott, eltávolították tanszékéről. Később Heidelbergben lett rektor. **Művei:** *Ambrosius v. Mailand als Kirchenpolitiker*. Berlin 1929; *Die Passionsarkophage*. Marburg 1929; *Die asketische Heimatlosigkeit im altkirchlichen und frühmittelalterlichen Mönchtum*. Tübingen 1930; *Das Werden der Kirche. Eine Gesch. der Kirche auf dt. Boden v. Hermann Schuster*. Berlin 1941; *Weltgeschichte und Gottesgericht. Zwei akademische Vortr. über Augustin und Luther*. Stuttgart 1947; *Aus der Arbeit der Univ. 1946/47*. Berlin 1948; *Der urchristliche Apostelbegriff*. Lund 1948; *Die Askese im Urchristentum*. Tübingen 1949; *Polykarp v. Smyrna und die Pastoralbriefe*. Heidelberg 1951; *Der Ablauf der Osterereignisse und das leere Grab*. Heidelberg 1952, ⁴1977; GOLDAMMER, K. (szerk.), *Wb. der Rel.* Stuttgart 1952, ⁴1985; *Lateinische Kirchenväter*. Stuttgart 1960, *Tradition und Leben, Kräfte der KG*. Tübingen 1960; *Die Entstehung der christlichen Bibel*. Tübingen 1968, ²1977; *Theologenspieß und -späß. Kaum 400 christl. und unchristl. Scherze*. Hamburg 1973, ⁷1988; *Den kristne bibel blir til*. Oslo 1976; *Urchristliches und Altkirchliches. Vortr. und Aufss.* Tübingen 1979; »Nimm und lies«. *Christliche Denker v. Origenes bis Erasmus v. Rotterdam*. Stuttgart 1991.

Canisius, Petrus SJ. 1521 Nijmegen – 1597 Fribourg, Németország - Szent, egyháztanító 1535-ben végezte az egyetemet Kölnben, 1540-ben magiszteri fokozatot szerzett. 1543-ban belépett a jezsuita rendbe. 1545-ben baccalaurátust szerzett és ÚSz előadásokat tartott. Kitűnő író és remek szónok volt. 1546-ban pappá szentelték. 1547-ben bíborosa a trienti zsinatra küldte. 1547-ben Loyolai Ignác kérésére Rómába ment, 1548-tól retorikát és prédikációt tanított Messinában. 1549-ban Rómában doktorált, majd Bolognába utazott, ám IV. Vilmos bajor herceg arra kényszerítette, hogy Ingolstadtba teológiát tanítson. 1550-ban rektor, 1551-ban az egyetem helyettes kancellárja lett. Bajorországban, Ausztriában és Csehországban a reformáció ellen elsősorban a katolikus egyház reformálásával küzdött. 1552–54 között Bécsben volt professzor és szónok, majd 1555–56-ban Prágában. 1556–69 között a felső-német jezsuita rendtartomány első provinciálisa volt. 1556–57-ben és 1576-ban részt vett a regensburgi hitvitákon, 1557-ben a wormszi vallási vitán, majd 1558-ban Petrikauban (Lengyelország). 1562-ben jelen volt a tridenti zsinat záróülésén. Számos kollégiumot alapított: Ingolstadt, Dillingen, Innsbruck, München, Bécs, Prága és Fribourg (Svájc). Három katekizmust is írt, az elsőt a lelkészeknek és a képzett világiaknak 211 kérdés és felelet formájában (*Summa doctrinae christianae*. Bécs 1555.); 12 európai nyelvre fordították le a kis katekizmusát, mely 59 kérdést és feleletet tartalmazott (1556). Harmadik katekizmusa a latin iskoláknak íródott, 122 kérdéssel és felelettel (1558). V. Piusz pápa megbízásából elleníratot szerkesztett válaszul a *Magdenburgi cikkelyekre*. Számos imakönyvet is szerkesztett. 1864-ben szentté, 1925-ben egyházdoktorrá avatták. A dogmatikus bibliamagyarázat híve. **Művei:** *Ausg. der Predigten Johannes Taulers*. Graz 1543. *Die Werke Cyrills v. Alexandrien*. Graz 1546, *Die Werke Leos des Großen*. 1546–47; *Summa doctrinas christianae*. Graz 1555; *Kinderkatechismus*. Graz 1556; *Catechismus parvus catholicorum*. Graz 1558; *Institutiones et exercitamenia Christianae pietatis*. Graz 1566; *Commentariorum de verbi dei corruptelis (gegen die Magdeburger Zenturien)*, 2 kötet, 1: *De Johanne Baptisia*, Graz 1571; II: *De Maria Virgine*, Graz 1577; *Lectiones et preces ecclesiasticae*. Graz 1556; *Manuale Catholicorum*. Graz 1587; *Christ-catholischer Stadt-und Landkatechismus : haltet in sich allen vornehmste Grund-Lehren einer wahren allein seeligmachenden Religion ... Petrus Canisius ... mit vielerley sonderbahren Articuln vermehret und hervorgegeben von der Catechetischen Bibliothec. Anhang: Des Christ-catholischen Stadt-und Land-Katechismi bestehet in auserlesenen Geistreichen und bemehrten Geschichten / der Catechetischen Bibliothec Societatis Jesu zu Grätz Grätz Veith, 1725 Werke I, 1–2; II, 2 (Societatis Jesu*

selecti scriptores II. III), Rom–München 1933–1955; BRAUNSBERGER, O. (szerk.), *Petri Canisii Epistulae et Acta*. 8 kötet. 1896–1923; METZLER, J. (szerk.), *Die Bekenntnisse des hl. P. C. u. sein Testament*. 1921 (³⁻⁶1925); krit. STREICHER, F. (szerk.), *Katechismen* (kritikai kiadás) 2 kötet. 1933–36; STREICHER, F. (szerk.), *Meditationes seu notae in Evangelicae lectiones*. 2 kötet. Roma 1939–55; SCHNEIDER, B. (szerk.), *Briefe*. Salzburg 1959.; BÜTLER, J. (szerk.), *C., Worte in banger Zeit*. Luzern 1948.

Cano, Melchior. 1509 Opred, Tarancón – 1560 Toledo, Spanyolország - Teológiát 1523-ban Salamancában, 1527-ben Francisco de Vitoriában tanult. 1531-ben a valladolidi rendi teológiára ment további tanulmányokra. 1533–1541 között Alcalá de Henares egyetemén volt professzor, 1546-tól Salamanca egyetemén tanított teológiát. 1551–52-ben V. Károly a tridenti zsinatra küldte, ahol szakértője lett az eukarisztiáról, a bűnbánatról és a miséről írt zsinati dokumentumoknak. 1552-ben III. Gyula pápa püspöknek nevezte ki a Kanári-szigetekre, de nem foglalta el püspökségét, 1554-ben lemondott róla és Salamancába, majd az Avila melletti Piedrahita konventbe vonult vissza. 1554-ben a valladolidi San Gregorio Kollégium rektora lett, 1557-től a salamancai St. Stephan priorja. 1557-ben a rend provinciálisává választotta, de a pápa nem erősítette meg. 1560-ban, IV. Pál halála után pápai tanácsadó lett. A salamancai egyetem híres professzora, V. Károly tanácsadója, a fundamentálteológia megalapozója. (*De locis theologicis* c. munkáját az első szisztematikus teológiai műnek tartják). A dogmatikus bibliaértelmezés híve. **Művei:** *De locis theologicis libri XII*. (I–X. kb. 1543–1550, XI. és XII. 1553–60, Salamancában nyomtatták 1563-ban, több mint 30 reprint); *Relectio de sacramentis in genere*; *Relectio de poenitentia* (disputák, 1547-1548). Salamanca 1550.

Capesius, Ferenc Mihály. 1807 Nagyszeben – 1850. Nagyszeben. Magyarország/Erdély - Evangélikus lelkész. 1830-ban a bécsi protestáns teológiai intézetben tanult, 1833-tól nagyszebeni lektor, 1838-ban prédikátor, 1843–1848 között bendorfí lelkész volt. 1848-ban az oláh (román) népfölkelők elűzték lakóhelyéről, Nagyszebenbe menekült. **Műve:** *Isagoge historico-critica in evangelium Joannis*. Cibinii 1834.

Cappellus, Louis. 1585 Saint-Elier (Sedan mellett) – 1658 Saumur, Franciaország - Hebraista és teológus. 1613-tól a héber nyelv tanára, 1626-tól teológiaprofesszor Saumur akadémiáján, 1617–19 és 1624–26 között rektor volt ugyanitt. Ismert az ósz-i szövegkritikára vonatkozó munkafüzete, amely a héber vokalizációt mutatja be. A *Critika sacra* c. műve a masszoréta szövegeket veti össze a LXX-szövegekkel. A szóbeli kinyilatkoztatást és inspirációt vallotta. Megírta a maszoréta szöveg pontuációjának fejlődéstörténetét. Johann Buxtorffal (1599–1664) szemben azt állította, hogy a pontuáció nem vezethető vissza Mózesre, legfeljebb Ezdrás idejére. **Művei:** *Critica sacra* 1-6., Saumur: 1650.; *Arcanum punctationis revelatum*, Lyon: 1624.; *Vindicae arcanae punctationis*, Lyon: 1689.; *L. C. Commnetarii et Notae criticae in Vetus Testamentum*, Lyon: 1689.; *Diatriba de veris et antiquis Ebraeorum litteris*, Saumur: 1645. **Irodalom:** *E. A. Salvetat: Essai sur L. C.*, Strasbourg: 1870.; *H.-J. Kraus: Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments*, Neukirchner, Vluyn: 1956

Caraffa, Antonio. 1538 Nápoly – 1591 Róma, Itália - Bíboros, bibliakritikus. 1556-ban a nagybátyja, IV. Pál pápa udvarában élt, annak halála után, Nápolyba menekült, Pádovában tanult görögöt és jogot. 1564-ben lefordította Theodoretosz Zsoltár-kommentárját. 1565-ben elkészítette az atyák kommentárjának catenáját az ósz-i énekekhez és az ÚSz-hez. 1568-ban bíboros, 1584-ben a S. Maria di Ferrara apátság és a Vulgata revíziós bizottság vezetője. 1585-ben a vatikáni könyvtárat vezeti, XIII. Gergely és V. Szixtus alatt pedig a Bibliai bizottság vezetője. 1586-ban kiadta a LXX revideált változatát. V. Szixtus pápasága alatt

javította a Breviáriumot és a misekönyvet, a szerzetesek és a püspökök kongregációjának volt elnöke. A tridenti zsinat magyarázó bizottságának is tagja volt, és mint ilyen nagy hatást gyakorolt a zsinat utáni egyházi folyamatokra. Kommentárt írt a zsinat okmányaihoz. **Irodalom:** Pastor VII. 116–; Hurter III. 261–.

Caragounis, Chys C., 1940? - Görögország. - Tanulmányait a London Egyeteme Teológiai Fakultásán kezdte, teológiai bakkalaureátust szerzett 1971-ben. Teológiai doktorátust pedig Uppsalában szerzett 1977-ben. Ezt követően az uppsalai egyetemen tanított, majd a London Bible College tanára lett 1986-87 között. Lektor az evangélikus teológiai fakultáson 1987-90-ben, Lund Egyetemén 1990-től pedig az Újszövetség professzora. **Művei:** *The Kingdom of God in John and the Synoptic: in John and the Synoptic* Louvain 1991. *Peter and the Rock* in BZNW 58 De Gruyter 1990.

Cardenal, Ernesto. 1925 Granada- Nicaragua. - Katolikus pap, költő és politikus. A felszabadítás-teológia egyik legfontosabb alakja. Gazdag családból származott. Mangau'ban tanult 1942–1946 között, majd Mexikó-városban irodalmat, 1947–49 között pedig New Yorkban tanult. 1949–50-ben Olaszországban, Spanyolországban és Svájcban tartózkodott. 1950-ben tért vissza Nicaraguába. 1954-ben részt vett az áprilisi forradalomban, Anastasio Somoza Garcia ellen harcolt. Az árulások láttán belépett a Gethsemani kolostorba (Kentucky, USA), de 1959-ben ismét elhagyta a kolostort és visszatért Guernavacába teológiát tanulni. 1965-ben szentelték pappá és a Solentiname szigetre került, ahol egy szerzetesi társaságot alapított. Ebben a közösségben született meg műve, a „solentiname-i evangélium a parasztoknak”. Együttműködött a felszabadítási mozgalommal Anastasio Somoza hatalmának megdöntésében, 1979-ben az új hatalom kulturális minisztériumát kapta meg és 1987-ig mint miniszter működött, ezért a kolostort el kellett hagynia. 1980-ban a német könyvkiadók békedíját kapta. 1994-ben fellázadt Daniel Ortega vezetési stílusa ellen. Sámos művét németre és más európai nyelvre is lefordították. **Főbb művei:** *A nyolc boldogság hegyén / Ernesto Cardenal ; vál., ford. Balássy László ; [előszó Pusztai Sándor] [Budapest] : Ecclesia, 1977., Élet a szeretetben : Ernesto Cardenal válogatott művei / [vál., ford. Balássy László] [Bp.] : Ecclesia, 1973., Marti, Kurt: Indizien : Kurze Texte zum längeren Nachdenken / Kurt Marti, Ernesto Cardenal, Marie Luise Kaschnitz [et al.] ; zusammengestellt Elisabeth Antkowiak Leipzig : St. Benno, 1979 A solentinamei evangélium / Ernesto Cardenal ; [Ford. Balássy László, Dobos Éva] Bp. : Magvető, 1985., Das Buch von der Liebe : Lateinamerikanische Psalmen / Ernesto Cardenal ; [Vorwort Thomas Merton] [Gütersloh] : Mohn, 1977*

Cardijn, Victor Joseph. 1882 Schaerbeek – 1967 Leuven, Hollandia - Nagyon szegény flamand családból származott. 1897-ben belépett a szemináriumba, egész papi életét a munkástömegek megmentésének szentelte. 1906-ban beiratkozott a leuveni egyetem politika és társadalomtudományi tanszékére. Beutazta egész Európát és megismerte a munkások életét. 1912-ben káplán Laekenben. 1914-ben tiltakozott a joggatlan német megszállás ellen. 1916-ban levelet írt a megszállókhoz és tiltakozását fejezte ki a deportálások ellen, ezért őrizetbe vették. 1924-ben az Ifjúsági Szervezet új neve: Keresztény Munkásifjú Mozgalom (JOC: Jeunesse Ouvrière Chrétienne), melyet XI. Piusz hagyott jóvá (1925). 1940–44 között börtönben volt. A háború után tiszteletbeli doktor: a montreali egyetem gazdaság- és politikatudomány, valamint szociológia; az ottawai egyetem a jogtudomány doktora címet adja neki, kitüntették a Rio de Janeiro-i, Santiago de Chile-i és leuveni egyetemen is. 1957-ben megkapta a pápától a monsignore címet, majd lemondólevelére válaszul megkapta VI. Pál pápától a bíborosi címet. Cardijn figyelemmel követte az egyházon belüli, zsinat utáni kezdeményezéseket. Szakértőként vett részt a II. vatikáni zsinaton. **Művei:** *Laïcs en premières lignes.* Paris–Bruxelles 1963; *Laymen into Action.* London 1964;; *The Spirit of the*

Young Christian Workers. London 1940.; *The Church and the Young Worker. Speeches and writings of Canon J. C., founder of the Young Christian Workers*. London 1948.; *Das Apostolat der jungen Arbeiter*. Feldkirch 1956. (1959²)

Carroll, Robert P., 1941 Dublin, Írország – Tanulmányait a Dublini Trinity College-ban kezdte, BA 1962-ben, master fokozatot 1967-ben kap. Az Edinburgh-i egyetemen PhD 1967-ben. Tanított Glasgow egyetemén 1968-69 között. A szemita nyelvek tanára 1969-81-ben. Egyetemi tanár, 1991-től. A biblia tudományok professzora 1990-től, főleg bibliai költészettel foglalkozik. 1992-től a Teremtés könyvét tanítja. Szakterülete a Héber Biblia, szemita nyelvek, szövegek és feliratok, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Bible as a Problem for Christianity* Trinity 1991. *Jeremiah: A Commentary* SCM/ Werstminster 1986.

Carras, George P., 1950. Turlock, USA, CA., - Tanulmányait a californiai Berekley egyetemen kezdte és BA 1974-ben. Manchester egyetemén Ma 1982-ben, Oxfordban pedig bölcsész doktorátust szerzett 1983-ban. Tanított az Oxford Mansfield College-ban. 1983-90 között az Újszövetség tanára, 1985-1990 között a Kollégium dékánja. A londoni egyetemen 1987-től 1989-ig Újszövetséget tanít, ezt követően a Gonzaga Egyetemen tanít 1989-90 között, majd professzor ugyanott 1989/90-ben. A californiai Berkeley Egyetemen 1991-től 1993-ig a poszt-graduális képzés vezetője, a Közel Keleti Intézet vezetője. Szakterülete újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Jewish and Gentile Converts: Some remarks on 1 Thesz 4,3-8 in The Thessalonian Correspondence* Leuven UP. 1990.

Carson, Don. (D. A.), 1946 Anglia? - A Trinity Evangelical Teológiai Főiskolán végzett. Karizmatikus irányultságú, segítette az újszövetség Biblia fordítás készítését. A reformáció spirituális ágához tartozik, úgy gondolja, hogy a kinyilatkoztatás felett Isten fennhatósága örökös, de az emberek is felelősek érte. A történeti Jézus-vitában részt vesz, Máté, János kommentárja, Pál teológiája tette nevét ismertté. SBL, SNTS tag, és a kanadai Biblia társulat tagja. Termékeny író, 45 kötetnél többet írt. **Művei:** *The Sermon on the Mount* Baker 1978. *Exegetical Fallacies* Baker 1984. *Matthew* Zondervan 1984. *From Triumphalism to Maturity* Baker 1984. *The Gospel According to John* Eerdmans 1991. *A Call to Spiritual Reformation* Baker 1992. *New Testament Commentary Survey* Baker 1993. *An Introduction to the New Testament* Zondervan 199. *Biblical Greek Language and Linguistics* Sheffield Academic Press 1993.

Casey, Philip M., 1942 Sundenland, Anglia – Tanulmányait a Durham St. Chard. College-ban végezte: BA 1964-ben, BA 1967-ben, PhD 1977-ben. Tanított a St. Andrews Egyetemen 1977-79 között. Lektor Nottingham egyetemén 1979-ben. Szakterülete a Héber Biblia, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *From Jewish Prophet to Gentile God. The Origins and Development of New Testament Christology* Clarke/ Westminster/ John Knox 1991. *Son of Man. The Interpretation and Influence of Daniel 7* SPCK 1980.

Cassianus, Johannes. 360 Dobrudzsa – 430-435? Scythia, Franciaország- A szemipelagianizmus atyja. Palesztinába, Betlehemben szerzetes, Egyiptomban az anachoréták között élt hét évig, majd a pusztai aszkétákkal ismerkedett meg. Egyiptomból Konstantinápolyba ment, Johannes Chrysostomus tanítványa lett és ő szentelte diakónussá. Chrysostomus száműzetése után Rómába I. Ince pápánál sikeresen tisztázta mesterét, őt pedig pappá szentelte a pápa. Nyugatra ment 415-ben, Marsilia (Marseille) mellett férfi és női kolostort alapított, halálig ezeknek a vezetője volt. A keleti kolostori életet kis változtatásokkal és könnyítésekkel Nyugaton is igyekezett meghonosítani művével *De institutis coenobiorum*, 419–426. Ebben előírja a szerzeteseknek az Ószövetség és az

Újszövetség olvasását, és a zsoltárok imádkozásának szisztémáját is meghatározta. Nursiai Benedek felhasználta ezeket az írásokat, a maga regulájában, sőt Cassianus olvasását rendelte el az étkezésnél. Aniani Benedek is használta a maga Concordia Regularumában. A 13. beszélgetést – amely a kegyelmi élet választásáról szól – Ágoston szemipelagianistának nevezte. 529-ben Arles-i Caesarius kérésére az orange-i zsinat elítélte a szemipelagianizmust. A későbbi I. Leó pápa kérésére Cassianus az ortodoxia védelmében, Nestorius ellen írt egy iratot: *De incarnatione domini contra Nestorium*, amely az egyetlen nyugati írás a nesztorianizmus elleni vitában. **Művei:** GAZÄUS, A. (szerk.), *Összes művei. 3 kötet. Douai 1616, MPL 49 és 50; v. M. Petschenig: CSEL 13 és 17, 1886-88 (a legjobb kritikai kiadás); Der kurze Ausz. des Eucherius: MPL 50, 867–; Kemmer, A. (ford., szerk. és kommentálta), Johannes Cassianus: Weisheit der Wüste (Herausgeber Alfons Kemmer) Köln 1948 Peter Brown: Die Keuschheit der Engel, München Wien 1991*

Cassiodorus, Flavius Magnus Aurelius. 485-487 Scyllacium – 580 Vivarium kolostor. Itália - Államférfi, tudós, író. Jómódú dél-itáliai családból származott, apja kívánságára a keleti gót király, Nagy Theodorik szolgálatába állt, állami karrierje gyorsan emelkedett. Előbb prefektus, majd Theodorik titkos tanácsadója lett. 514-ben konzul, majd magister officiorum, 533-ban praefectus praetorio, végül patrícius lett. Feladata volt a római lakosságot gót uralom alá vonni. 540-ben, a gót uralom leáldoztával visszavonult az állami élettől, magánbirtokán felépítette a Vivarium kolostort és teljesen az antik iratok tanulmányozásának szentelte életét. Úgy érezte, számos kéziratot le kell másolni, hogy az antik kultúrát megmeneküljön az utókor számára. Gyűjteményeit a középkorban és a reformáció idején sokat használták az egyháztörténészek. Kommentárt írt a zsoltárok könyvéhez. **Művei:** HALPORN, J. W. (szerk.), *C.'s Liber de Anima: introduction and critical text*, in: *Traditio. Studies in ancient and mediaeval history, thought and religion* 16, New York 1960, *Expositio in psalterium* (zsoltárkommentárok), 538–548, 560–575, in: MPL 70, 9–, ADRIAEN, M. (szerk.), in: CChr 97/98, 1958; *Complexiones in epistolis apostolorum et actibus eorum et apocalypsi*, in: MPL 70, 1319–; 12 kötet *Historia ecclesiastica tripartita*. JACOB, W. – HANSLIK, R. (szerk.) in: CSEL 71, 1952.; GARET, G. A. Rouen – Paris 1679, Venezia 1729; kiegészített új kiadás: MPL 69 és 70.; *Opera*. Turnholt 1958–.

Caroll, Robert, P., 1941 Dublin, Írország – Tanulmányait a Dubline Trinity College-ben kezdte, ahol BA 1962-ben, master fokozatot kap 1967-ben. Edinburgh egyetemén PhD 1967-ben. Tanított Glasgow egyetemén 1968-69-ben. A szemita nyelvek tanára 1969-81 között. Egyetemi tanár 1991-től. A biblia tudományok professzora 1990-től, főleg bibliai költéssel foglalkozik. 1992-től a Teremtés könyvét tanítja. Szakterülete a Héber Biblia, szemita nyelvek, szövegek és feliratok, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Bible as a Problem for Christianity* Trinity 1991. *Jeremiah: A Commentary* SCM/Werstminster 1986.

Cassuto, Umberto, (Moshe David Cassuto). 1883 Firenze – 1951? , Itália/ Izrael Firenzei rabbi és tudós. Itt tanult az egyetemen és a rabbi szemináriumban. Diplomája után két tisztséget is betöltött. 1914-től 1925-ig, Firenze főrabbija volt. 1925-ben a firenzei egyetem héber nyelv és irodalom tanára lett és tanított a Sapienza egyetemene Rómában is. Amikor 1938-ban az antiszemita rendelkezések életbe léptek, arra kényszerült, hogy a Jeruzsálemi Héber Egyetemen tanítson tovább. A fia Nathan lett Firenze rabbija. Illegálisba vonult a II. Világháború alatt, de végül náci koncentrációs táborban halt meg. A felesége és a gyermekei megmenekülte és emigráltak Izraelbe. Egy gyermeke David Cassuto (1938 született), építész lett és kulcs szerepe volt Izrael zsidó negyedének újjáépítésében Jeruzsálemben. 1990-es években néhány évig Jeruzsálem polgármestere is lett. Cassuto részben elfogadta a biblia

kritika elképzeléseit. Mózes könyveit illetően elfogadta a dokumentum elméletet azzal a kikötéssel, hogy számos forrás Mózes előtt is létezett. Az 1800-as években elfogadott divatos nézetei megjelennek a keresztény kutató Julius Wellhausen, elképzeléseiben is. Mivel Wellhausen nem tartotta feltétlenül szükségesnek Mózes szerzőségét, Casutto szembe fordult vele és kritikát írt a dokumentum hipotézisről, annak ellenére, hogy a forrás elméletet nagy vonalaiban elfogadta. Kr.e. X-ik századra tette a redakciót, amikor számos korábbi forrást is felhasználtak és szerinte, ekkor megszületett a ma is ismert Tóra szöveg. Kifejezetten tagadta, hogy a két teremtéstörténet különböző eredetű lett volna és ellentmondana egymásnak, ahogyan ezt Wellhausen vélte. Viszont elméletét a maga korában a nem ortodox zsidó tudósok is elvetették. Gordon Wenham az 1987-es kommentárjában támadja őt, mint aki a JEP forrást elfogadta (1944). Kritikáját négy oszlopra helyezi és állítja, hogy Wellhausen téved, amikor az Isten nevek váltakozását két különböző forrás jelének tartja. A יהוה és אלהים nevek és ezeknek különböző grammatikai formái, másként tekintenek az Istenre. Ezek a szövegek azonban egyetlen kéztől származnak és a jobb megértés érdekében változtatják a neveket. Nem azonos egy Isten-névvvel egyetlen elképzelés, csak egy kis különbség van Izrael Istene (יהוה) és a Világ Istene (אלהים), között. Azon dolgozott, hogy a Héber Biblia TANAK szövegét a lehető legpontosabbá tegye. Megtagadta a keresztények által kiadott vagy kikeresztelkedettek által készített szövegeket. 1944-ben ellátogatott az Aleppó-I nagy zsinagógába és első között tanulmányozta az Aleppó-i kódexet. Számos korrekciót alkalmazott a nyomtatott bibliai szövegben és számos hangsúlyjelet tett át. A zsoltárok és a költői szövegeknél a fejezet és a vers beosztásokat is megváltoztatta. Ezt a munkáját csak halála után 1953-ban tették közzé. Az általa írt kommentár igen népszerű volt Izraelben. Igen részletes kommentárt írt a Kivonulás könyvéhez és halálakor az 1-11 fejezet készült el. Még részletesebb kommentárt írt a Teremtés könyvéhez. Mindkét kommentárt lefordították angolra is, ezekben bőségesen polemizál a dokumentum elméletekkel. **Angol és olasz művei:** *Storia della letteratura ebraica postbiblica*. Pp. xvi, 212. Firenze: Casa editrice Israel, 1938. *The documentary hypothesis and the composition of the Pentateuch: nyolc előadás Israel Abraham fordította héberből*. Pp. xii, 117. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1961. *A commentary on the book of Genesis. Translated from the Hebrew by Israel Abrahams*. 2 vols. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1961-1964. *A commentary on the book of Exodus. Héberből fordította Israel Abraham*. Pp. xvi, 509. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1967. *Biblical and oriental studies. Olaszla fordította Israel Abraham*. 2 vols. Jerusalem: Magnes Press, Hebrew University, 1973-1975

Castellio, Sebastian. (Castalio, Chatillon). 1515 St. Martin-du-Fresne – 1563 Bazel, Svájc - Humanista. Lyonban tanult, majd 1536-ban a Kálvin által megnyitott Institutio Religionis Christianae intézetben, ahol megismerkedett a reformátor szemléletével. 1540-ben Strassburgban csatlakozott Kálvinhoz, közeli barátja lett. 1541-ben Kálvinnal együtt Genfben ment, ahol az új gimnázium vezetője lett. 1542–43-ban megjelent *Dialogi sacri* c. műve: bibliai történetek dialógus formában a latin iskolák számára (ez a 18. században Németországban nagyon elterjedt). Teológiai vitákba került Kálvinnal, a predestinációs tan miatt és a Biblia humanista kritikáját művelte. Elvetette az Énekek éneke allegorikus tipológiai magyarázatát, és csak erotikus éneknek tartotta, ezért a kánonból kivetette; nem látta Jézus pokolra szállásának értelmét, hogy kiszabadítsa onnan a pokolban szenvedőket. 1544-ben a Kálvinnal folytatott személyes vitáik és sajátos tanításai miatt meg kellett válnia hivatalától. Kitiltották Genfből, ezért családjával Bazelbe költözött, itt egy nyomdában korrektor lett. 1551-ben megjelent főműve, a *Biblia Sacra latina*. 1553-ban a görög nyelv tanára lett, 1555-ben kiadott egy népies francia Biblia-fordítást is, ez azonban nem terjedt el. 1554-ben Kálvin megjelentette Szervét Mihály antitrinitárius nézetei elleni iratát, erre Castellio névtelenül válaszolt rá *De haereticis, an sint persequendi* címmel. Ebben a

halálbüntetés jogtalanságát hangsúlyozta, ezért ezt az iratot számos szerző a vallásszabadság első dokumentumának tekinti. Theodor Beza elleniratban válaszolt erre, azt igazolva, hogy a világi hatalomnak meg kell büntetnie az eretnek tanok hirdetőit. 1554-ben írta meg válaszáat a *Contra libellum Calvini, in quo ostendere conatur haereticos jure gladii coercendos esse c.* munkájaként, de ez csak Hollandiában jelenhetett meg (először 1612-ben). 1562-ben, utolsó francia nyelvű írásában (*Conseil à la France désolée*) áttekintette a vallásháborút és a tolerancia kérdését Fanciaországban. **Művei:** *Biblia sacra latina*. Basel 1551; *De haereticis, an sint persequendi*. Basel 1554. *La Bible translatée avec annotations*. Basel 1555 Újabb kiadás: OLIVIER, A. (szerk.), *Traité des hérétiques*. Genf 1913.

Casurella, Anthony. 1946 Chicago, USA, IL, – Tanulmányait a Greenville College-ban kezdte, ahol BA 1968-ban. Az Asbury Theol. Sem.-ban teológiai master fokozatot szerzett 1971-ben. A Durham Egyetemen (Anglia) PhD 1981-ben. Tanított az Asbury Theol Sem. Ky-ben 1971-72-ben. A szemita nyelv tanára. Az Emmanuel Bible College-ban (Anglia) 1976-77-ben az Újszövetség tanára, 1977-87 között a West Evang. Sem. Vezetője, 1987-ben Az Újszövetség professzora és a Biblia tanszék vezetője. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *The Ashurby Bible Johannine Paraclete in the Church Fathers A Study int he History of Exegesis* Beitrage zur Geschichte der Bibl. Exegese 25. Mohr/ Siebeck 1983.

Cate, Robert. 1932 Nashville, USA, TN., – Tanulmányait a Vanderbilt Egyetemen kezdte, ahol BE 1953-ban, majd a South Baptista. Theol. Sem.-ban folytatta és BD 1956-ban, PhD 1960-ban. 1959-74 között tanított. Batista lelkész. A Goden(?) Gate Baptista Theol. Sem. tanára 1974-84 között. Ószövetséget tanít. 1984-től 1991-ig dékán az OKla. State Egyetemen. 1991-ben A vallástörténet tanára. Szakterülete a héber biblia, újszövetség, apokrifok, és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *New Testmanent and Its Time* Broadman 1991. *A History of the Bible Lands in the Interbiblical Period* Boardman 1989. *An Introduction to the Od Testament and Its Study* Boardman 1987. *These Sought A Country: A History of israel in Old Testament Times* Boardman 1985.

Cazelles, Herni. 1912 Párizs, Franciország - Tanulmányait nem teológiával kezdte, hanem politika tudományból szerzett diplomát 1932-ben. Doktorátust szerzett az En Droit-ban 1935-ben. Teológiai doktortátust 1943-ban, Licenciátust Biblikus tudományokból 1950-ben a L'Ecole Pratique Hautes Etuedes Sorbone-on. Tanított a Sulpice Collegeban 1942-54 között. Ószövetségi szemináriumot vezetett 1950-től 1957-ig. Párizsban az Institutum. Catholique tanára 1954-81között. Prof. Supplement au Dict. De la Bibla 1956-tól 1986-ig. Szakterülete a Héber Biblia, mezopotámia stúdiók, szemita nyelvek, szöveg és feliratok és egyiptológia. **Művei:** *La Bible et son Dieu* 1989. *Alttestamentliche Christologie –zur Geschichte der Messias Idee* 1983. *Histoire politique d'Israel Jusqu'a Alexander* 1983.

Ceresko, Anthony R., 1942 Detroit-, USA, MI - Tanulmányait a Niagara Egyetemen kezdte, ahol BA 1967-ben, a Catholik Egyetemen STB 1970-ben, STL 1971-ben. Rómában a Pont Bibl. Inst.-ban SSL 1973-ban, SSD 1981-ben. Tanított a Szt. Círyl és Method szemiiáriumban 1975-78 között. A Szt. Mary College-ban 1975-től 1978-ig. A Szt. Michael Egyetemen (Kanada) 1978-91 között. Indiában is tanított a Szt. Péter Pápai Egyetemen 1991-ben. Szakterülete a Héber Biblia **Művei:** *Job 29-31 in the Light of Northwest Semitic: A Translation and Philological Commentary* Bibl. Inst. 1980.

Chadwick, Jeffery R., 1955 Odgen-, USA, ÚT – Tanulmányait a Weber Szt. College-ban kezdte, ahol BA 1978-ban, majd a Birgham Young Egyetemen master fokozatot ér el közel keleti tudományokból 1984-ben. Az Utah Egyetemen PhD Arhceológiából és Antropológiából

1992-ben. Tanított a Roy LDS Seminary-ban 1979-82 között. Az Antik írások és vallás témát tanította a Ben Lomond LDS Seminary-ban 1979-82. és 1988-92-ben. Jeruzsálámban a Near East tanulmányi központban tanít 1992-ben, majd ugyanott professzor. Szakterülete Archeológia, Héber Biblia és Újszövetség. **Művei:** *The Holy Land: A Geographical, Historical and Archeological Guide to the Land of the Bible* HaMakor 1990.

Childs, Brevard S. (1923-2007), Katonai szolgálata után iratkozott a Michigan egyetemre ahol doktorált, és Princeton Theological Seminaryban szerzett teológiai doktorátust és Bazelben PHd-t szerzett. Ezt követően az ószövetség professzor a Yale egyetemen, 1958-1999-ig nyugdíjazásáig. Jelentős hatást gyakorolt a bibliai teológiára amennyiben azt a nézetet képviselte, hogy a keresztény egzegétáknak is a Szentírás szövegére abban az állapotában kell tekinteni, ahogyan azok a kánonba bekerültek és a kánonban szerepet kaptak (kánoni egzegézés). Ellentétben a liberális szövegmagyarázókkal, akik tagadva Penteteuchus Mózesi szerzőségét, a Bibliában is pogány mitológiai elemeket vélnek felfedezni. **Művei:** *Memory and Tradition in Israel*. London: SCM Press, 1962. *Isaiah and the Assyrian Crisis*. London: 1967. *Biblical Theology in Crisis*. Philadelphia 1970. *The Book of Exodus: a Critical, Theological Commentary*. Old Testament Library. Louisville, 1974. Andrea Ferroni-bal együtt: *Il libro dell'Esodo: commentario critico-teologico*. Casale Monferrato, Italy: Piemme, 1995. *Old Testament Books for Pastor and Teacher*. Philadelphia 1977. *Introduction to the Old Testament as Scripture*. London 1979. *The New Testament as Canon: an Introduction*. London, 1984. *Old Testament Theology in a Canonical Context*. London: SCM Press, 1985. *Biblical Theology of the Old and New Testaments: Theological Reflection on the Christian Bible*. London: SCM Press, 1992. *Die Theologie Der Einen Bibel*. Bd. 1: Grundstrukturen, Bd. 2: Hauptthemen. Translated by Christiane Oeming. Freiburg: Herder, 1994. *Isaiah: a Commentary*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2001. (WJK conducted an interview about this commentary in the fall of 2000.) *Biblical Theology: a Proposal*. Minneapolis: Fortress Press, 2002. (This is excerpted from BTONT. Apparently Childs was not aware of its existence until somebody asked him to sign a copy.) *The Struggle to Understand Isaiah as Christian Scripture*. Grand Rapids: Eerdmans, 2004.

Casey, Philip M., 1942 Sundenland, Anglia – Tanulmányait a Durham St. Chard. College-ban végezte, ahol BA 1964-ben, BA 1967-ben, PhD 1977-ben. Tanított a St. Andrews Egyetemen 1977-79 között. Lektor Nottingham egyetemén 1979-ben. Szakterülete Héber Biblia, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *From Jewish Prophet to Gentile God. The Origins and Development of New Testament Christology* Clarke/ Westminster/ John Knox 1991. *Son of Man. The Interpretation and Influence of Daniel 7* SPCK 1980.

Cate, Robert. 1932 Nashville, USA TN., - Tanulmányait a Vanderbilt Egyetemen kezdte és BE 1953-ban, a South Baptista. Theol. Sem.-ban BD 1956-ban, PhD 1960-ban. Tanított 1959-74 között. Batista lelkész. A Goden Gate Baptista Theol. Sem. Tanára 1974-től 1984-ig. Ószövetséget tanít. 1984-91 között dékán az OKla. State Egyetemen. 1991-ben A vallástörténet tanára. Szakterülete a héber biblia, újszövetség, apokrifok, és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *New Testmantent and Its Time* Broadman 1991. *A History of the Bible Lands in the Interbiblical Period* Boardman 1989. *An Introduction to the Od Testament and Its Study* Boardman 1987. *These Sought A Country: A History of israel in Old Testament Times* Boardman 1985.

Chaine, Joseph. 1888 Lyon - 1948 Lyon. Franciaország - Katolikus egzegéta. Lyonban, Jeruzsálámban és Rómában tanult, 1913-ban pappá szentelték. 1927 és 1948 között professzor

volt a lyoni Institut Catholique-on. Megújította az exegézis tudományt, ő alkotta meg az első valóban kritikus katolikus kommentárt a Teremtés könyvéről Franciaországban. **Művei:** *L'épître de S. Jacques*. Paris 1927; *Introduction à la lecture des prophètes*. Paris 1932 (°1946; *God's Heralds. A guide to the prophets of Israel*. New York 1955); *Les épîtres catholiques*. Paris 1939; *Valeur historique des évangiles*. Paris 1941; *Le livre de la Genèse*. Paris 1948. **Irodalom:** LAGRANGE, M. J. és mások, *L'Oeuvre exégétique et historique du R. P. C.* Paris 1935; *Bull. Fac. de Lyon* 70. Lyon 1948. 5–; *Mémorial J. C.*, uo. 1950, 7 ff.; *Catholicisme* II, 858 f.; LThK II, 1001; NCE III, 421–.

Chananel ben, Chuschiel, 990? – 1055-56 Kairouan(?), Afrika - Talmud-tudós Észak-Afrikában. Összefoglalta az első összefüggő kommentárt a babiloni Talmud nagy részéhez (pontosabban a Seder Moed-hez, a Naschim és a Nesikin, valamint a Ber traktátusokhoz). Munkájában főleg Hai Gaon ben Scherirára támaszkodott, de sokat merített apja, Chuschiel ben Elchanan műveiből is. Leginkább az érdekelte, hogy meghatározza a Halaka műfaját, ennek érdekében néhány esetben nehezen megérthető arab vagy görög lokális kifejezéseket is alkalmazott. Számos esetben utalt a palesztinai Talmudra is. A Tóra kommentárja széles körben elterjedt és értéke, hogy a babiloni Gaon ben Sheira tanítását észak-afrikai közvetítéssel ismertté tette egyrészt Európában, másrészt Palesztinában is.

Chaney, Marvin L., 1940 Horton USA, KS – Tanulmányait a Phillips Egyetemen kezdte ahol BA 196-ben. A Harvard Egyetemen bölcsész doktorátust szerez 1965-ben, PhD 1976-ban. Tanított San Francisco Theol. Seminárium-ban 1969-71 és 1971-76 között. Ugyanott professzor 1976-tól 1980-ig. Az Ószövetség professzora. 1980-ban Nathaniel Gray professzor. Szakterülete héber nyelv és szövegmagyarázat. **Művei:** *Joshua in the Books of the Bible* I. kötet Scribner 1989. *Ancient Palestinian Peasant Movements and the Formation of Pre-monarchic Israel: in Palestine in Transition: The Emergence of Ancient Israel* Almond 1983.

Charles, Robert Henry. 1885 Cookstown – 1931 Little Cloisters, Anglia - Exegéta. A Belfast Quinn Collegeban, és a Dublin Trinity Collegeban tanult. 1898 és 1906 között Dublinban tanított, 1910 és 1914 között Oxfordban tartott biblikus előadásokat. 1919-ben archidiakónus lett a Westminsterben. Fő érdeklődési területe a zsidó apokaliptika, szövegkiadásai felbecsülhetetlen értékűek. **Művei:** *The Book of Enoch*. Oxford 1893., *The Ethiopic version fo the Hebrew Book of Jubilees*. Oxford 1895, *The Apocalypse of Baruch*. Löwen 1896., *The book of secrets of Enoch*. Oxford 1896., *The Assumption of Moses* London 1897., *A critical Histroy of the Doctrine fo Future Life in Israel in Judaism and in Christianity*. London 1899., *The Book of Jubilee*. London 1902., *The Etiopic version of the Testament of the Tweleve Patriarchs*. London 1908., *Studies in the Apocalypse* 1913., *The Apocripha and Pseudepigrapha of the OT*. 2 kötet Oxford 1913., *Religios developmnet between the Old and New Testaments*. London 1914., *A critical and exegetical Commentary on the Revelation of St. John*. 2 kötet. Oxford 1920., *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Daniel*. Oxford 1929.

Charlesworth, James H., 1940 St. Petersburg - USA, FL. - Tanulmányait a Duke Grad School.-ban végezte, PhD 1967-ben. Tanított a Duke Egyetemen 1969-84 között. A vallástörténet szak professzora, majd a kereszténység eredetével foglalkozott. A Priceton Theol. Seminárium-ban 1984-től az újszövetség nyelve és irodalma professzora. **Művei:** *Jesus and the Dead Sea Scrolls* Doubleday 1992. *Graphic Concordance to the Dead Sea Scrolls* Mohr 1991. *Jesus Within Judaism* Doubleday 1988. *The Old Testament Pseudepigrapha and the New Testmament* Cambridge UP 1985. *The Old Testament Pseudepgrapha 1-2 k.* Doubleday 1983. *The Pesudepigrapha and Modern Recearch* Scholars, 1977.

Chernick, Michael L., 1943 Brooklyn, USA, NY. – Tanulmányait a Yeshiva College-ban kezdte, ahol bakkalaureátust szerzett 1965-ben. Rabbivá avatják az Isaac Elhanan Teol. Semináriumban 1969-ben. A Bernard Revel Grad. School-ban MA 1969-ben, PhD 1978-ban. Tanít a HUC Jewish Inst of Relig.-ban 1974-92között. A rabbinikus irodalom tanára. Szakterülete apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Hermeneutical Studies in Talmudic and Midraschic Literatures* Habermann Institute, 1984.

Cherubinus, a S. Joseph OCD, 1639 Martel – 1725 Bordeaux, Franciaország - Bibliatudós. 1655-ben Rómában tanult, 1661-ben pappá szentelték, Aquitaniában a provincia ügyintézője volt, majd általános vizitátor Párizsban és Normandiában. **Művei:** *Bibliotheca critica sacrae*. 12 kötetre tervezték, de csak 4 jelent meg belőle, I–II. Leuven 1704, III. Bruxelles 1705, IV. Bruxelles 1706. *Summa critica sacrae*. 9 kötet. Bordeaux 1709–18. Számos műve kéziratban maradt.

Chiberti, Giuseppe 1934 Murello (Cuneo), Olaszország – Tanulmányait Rómában kezdte ahol Biblicus licenciátust szerzett az Istituto Biblico-ban 1960-ban. Teológiai doktorátust a Gregoriana Egyetemen Rómában 1966-ban. Már 1963-tól az újszövetségi szekcióban tanít az Észak olasz egyetem teológiai fakultásán. 1970-1977 között ennek a szekciónak az elnöke, 1974-ben Milánó Katolikus egyetemének megbízott tanára. 1979-től nyilvános rendes tanár. 1971-től SNTS tag. A Parola di Vita (1972-1976) és a Rivista Biblica (1973-) szerkesztője, igen aktív az olasz bibliatársulatban. Emellett a keresztény egyháztörténet kinevezett professzora Torinóban 1978/1979-ben. Számos biblikus sorozat szerkesztője. **Művei:** *Chiesa per il mondo* Bologna 1974. *Laicità nella Chiesa* Milano 1977. *Il messaggio della salvezza VIII*. Torino 1978.

Childs, Brevard 1923 Michigan, USA - teológiai tanulmányai a Princeton Egyetemen kezdte és biblikus doktorátust szerzett. Tanult Bâselben Eichrodt-nál, majd Heidelbergben. A mítosz teológiai problémájáról írta diszeztációját 1953-ban. 1954-től tanított Ószövetséget a Yale Egyetemen előbb a misszós házban, majd 1958-tól az egyetemi tanszék előadója. Mítosz és valóság címmel jelent meg első könyve 1960-ban. Vizsgálta, hogyan használja fel a Biblia a korábbi szóbeli hagyományt. A történetkritikai szemléletmódot ugyan elfogadta, de soha nem békült meg vele, ez Izajás és az asszír krízis vitájáról írt könyvében jól látszik (1967). A kivonulás könyvének kommentárjában is az emlékezet szerepét vizsgálta (1974). Az Ó és Újszövetségen keresztül húzódó bibliai teológia szerepét vizsgálta (1992). Azt vallotta, hogy a bibliai könyveknek a kánoni helye további értelmezés támpontja lehet. **Művei:** *Biblical Theology in Crisis* Philadelphia 1970. *Biblical Theology of the Old and New Testaments: Theological reflections on the Christian Bible* London 1992. *The Book of Exodus: A Critical Theological Commentary*. Philadelphia, 1974. *Introduction to the Old Testament as Scripture*. Philadelphia, 1979. *The New Testament as Canon: An Introduction*. Philadelphia, 1984. *Old Testament Theology in a Canonical Context*. Philadelphia, 1985.

Chilton, Bruce D., 1949. Roslyn-, USA N.Y. – Tanulmányait a Bard College-ban kezdi és bakkalaureátust szerez. A General Theol. Seminary-ban teológiai Master fokozatot szerzett, a Cambridgei Egyetemen PhD. Tanított a Sheffield Egyetemen 1976-85 között. Előadó a Yale Div. School.-ban 1985-től. Meghívott professzor a Bard College-ba 1987-től. Bernard Iddings Bell Prof. of Relig. Kiadója a Bulletin for Biblical Resurges-nek. Szakterülete a Héber Biblia, újszövetség, szemita nyelvek, szövegek és feliratok, Apokrifok, post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Temple of Jesus* Pa. State UP. 1992. *Profiles of a Rabbi* Scholars, 1989. *The Isaiah Targum* Scholars, 1987. *Targumic Approaches to the Gospels* UP of Amer, 1986.

Chimiel, Jerzy, 1935 Krakkó-, Lengyelország. – Tanulmányai: Rómában a Gregoriána Egyetemen teológiai doktorátust szerzett 1968-ban, A Biblikus Intézetben Biblikus licentiátus 1965-ben, a Pont Theol. Akadémián habilitált 1975-ben. Tanított a Pont. Acad. Theol. 1976-ban. Bibliai hermenutika és judaika tanára 1982-85 között, dékán 1985-től 1991-ig. Szakterülete: archeológia, Héber Biblia, újszövetség. **Művei:** *The Interpretation of the Old Testament in the Apostolic Preaching about Christ's resurrection* 1979. *Lumière et charité d'après la première épître de Saint Jean* 1971.

Chiu, Andrew M. J., 1929 Guangdong, Kína. – Tanulmányait a Concordia Seminárumban végezte, ahol STM 1967-ban, ThD 1973-ban. Tanított a Concordia Theol. Sem.-ban Hong Kongban 1973-76 között, dékán 1977-88-ban. Az evangélius egyház szinódusának tagja. 1969-82 között. Szerkesztője a Asia Luth News.-nak 1977-83-ban. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Commentary on Genesis, Commentary on Exodus, Commentary on Deuteronomy* Chinese Christian literature Count, 1992. *Old Testament Introduction* Chinese Christian Literature Coun, 1986.

Christensen, Deune L., ?? Park Rapids, USA, MI. - A Mass. Inst of Technology-ban kezdte tanulmányait, ahol BS 1960-ban, a Calif. Baptista. Theol Sem.-ban már Teológiai Master fokozatot ér el 1963-ban, a Harvard Egyetemen ThD 1972-ben. A Bridgewater State College-ban dolgozik 1969-78 között, majd az American Baptist Seminary of the West-ben 1978-ban, a Christian Witness Theol. Sem.-ban 1991-ben. Részt vesz ásatásoknál is: Tell Dor 1985-ben. Szakterülete: archeológia és Héber Biblia. **Művei:** *Deuteronomy I-11 Word Bibl. Comm 6A Word* 1991. *Nahum in Harpers Bible Comm.* Harper and Row 1988. *Experiencing the Exodus* Berkeley 1988. *Transformation of the War Oracle in the Old Testament Prophecy Studies in the Oracles Against the Nations* Harvard Sholars 1975.

Chrostowski, Waldemar 1951 Chrostowo, Lengyelország – A varsói érsekség papja 1976-tól. Teológiát tanult a Katolikus Teológiai Akadémián Varsóban és diplomát szerzett 1984-ben. Doktori értekezésének témája: „*Tekst 1 Kor 7,36-38 na tle rozwoju Pawłowej doktryny eschatologiczno-paruzyjnej* – „Az 1 Kor 7, 36-38 szöveg értelmezése szent Pál eszkatológikus-parúziai tanításának fejlődésének alapján (vezető Kazimierz Romaniuk). Postgradualis képzése: Pápai Bibliai Intézet, Róma 1981-ben. Licenciátusának témája: *Wisł 14,7-8 as the Conclusion of the Condemnation of the Worship and the False Divinization of Human Works* „Bölcs 14, 7-8 mint az emberi munka imadásának és helytelen istenítésének elítélése” (vezető: prof. Eduard Des Places SI), ugyanott továbbképzés 1982-ben. Doktorátus: Katolikus Teológiai Akadémia, 1986. Téma: *Interpretacja dziejów Izraela w Ez 16, 20 i 23 oraz jej reinterpretacja w Septuagincie i Targumie* „Izrael történelmének interpretációja Ez 16, 20 és 23 szerint, valamint ennek a reinterpretációja a Septuagintában és a Targumban (vezető Henryk Muszyński). Habilitáció: Katolikus Teológiai Akadémia, 1996. Téma: *Ogród Eden – zapoznane świadectwo asyryjskiej diaspory* „Az Édeni kert – egy asszíriai diaszpóra tanúságtételének megismerése”. Megjelent a *Rozprawy i Studia Biblijne* 1, Warszawa 1996. sorozatban. **Főbb művei:** *Asyryjska diaspora Izraelitów i inne studia*, „Az asszíriai zsidó diaszpóra és más tanulmányok”, Varsó 2003. *Prorok wobec dziejów. Interpretacja dziejów Izraela w Ez 16, 20 i 23 oraz jej reinterpretacja w Septuagincie*, „A próféta viszonya a történelemhez. Izrael történelmének interpretációja Ez 16, 20 és 23 szerint, valamint ennek a reinterpretációja a Septuagintában, Varsó, 1991. *Dialog w cieniu Auschwitz*, „Párbeszéd Auschwitz árnyékában”, Varsó 1999.

Chrysopolitanus, Zacharias. ? Besançon – 1155?. Franciaország - Premontrei szerzetes, és a Besançon dóm iskola vezetője Laonban Szt. Márton kolostorban. 1140-1145 között evangélium harmóniát készített, héber és görög nyelvtani és etimológiai magyarázatokkal. Munkájának első bevezetője az evangélium és a zsidó jog kapcsolatáról értekezik, majd rátér a szimbólumok értelmezésére, ezt követően pedig az evangélista életét mutatja be Krisztus missziós küldetésébe helyezve művét, legvégül azokat a tekintélyeket említi, melyeket az evangélista használ. A harmónia 181 fejezetre oszlik és utal Alexandriai Ammoniusra is illetve a Szír Tatianus Diatesszaronjára is. Kommentárját ismerte a latin atyák többsége: Ambrosius, Augustinus és Jeromos is. Az iskolamesterek közül leginkább a középkorban Beda Venerabilis, Alcuin és Remigius használta. **Művei:** Migne: Patrologia Latina 186:11-620.

Cifrak, Mario OFM, 1966 Virovitica, Horvátország - 1985-ben lépett a ferences rendbe. 1987-1989-ig a zágrábi Katolikus teológiai egyetem diákja. Klasszika-filológiából doktorált. 1993-ban szentelték pappá. Rómában a Pápai Bibliikus Intézetben a bibliai tudományokból licenciátust szerzett 1997-ben. 2001-ben Freiburgban doktorrá avatták. 2001–2002-ben a zágrábi katolikus egyetem meghívott tanára, ahol 2003-ban tanársegéd az újszövetségi tanszéken. Jelenleg tanít a Diakovári (Djakovo) Teológiai Egyetemen is, mint kinevezett tanár. Szakterülete: Ószövetség és a bibliai görög nyelv. **Művei:** *Neka se odrekne samoga sebe ili neka zanijače samoga sebe (Mk 8,34b)!*?, BS 69 (1999) 155–162. *A Isus spavaše (Mk 4,38), O kraljevstvu nebeskom – novo i staro* (FS.B.Duda; Zagreb 2001) 125–136. *Pattern: Juda Galilejac – Kvirinijev popis bez Kvirineja u Dj 5,37*, BS 71 (2001) 147–152., *Die Beziehung zwischen Jesus und Gott nach den Petrusreden der Apostolgeschichte. Ein exegetischer Beitrag zur Christologie der Apostolgeschichte*, FzB 101. Würzburg 2003., *Gde je kraljevstvo Božje?, Vesperae sapientiae christianae*. Tribine 1 (Zagreb 2003) 52–74. *Nasljeduj Krista po Marku*, BS 74 (2004) 35–50. „...da ne činite to što budete htjeli” (Gal 5,17), BS 74 (2004) 635–651. *Moljenje s vjerom (Mt 7,7-11), Govor na gori*. Split 2004. 271–289. *Vjera praotaca u Poslanici Hebrejima 11, Stari zavjet – vrelo vjere i kulture*. Rijeka 2004. 192–207

Cipriánus, teljes neve: **Thascius Caecilius Cyprianus**, Szent. 200 Karthágó,- 258 Karthágó Észak-Afrika. - Püspök, vértanú, egyházatya. Jómódú pogány család gyermeke. 264-ben barátja, Caecilius hatására megkeresztelkedett. Két év múlva pappá szentelték, majd egy év múlva a nép püspökké választotta. 248-ban Decius üldözése idején rejtkehelyéről kormányozta híveit, 26 levelet írt hozzájuk, megokolta távollétét és kitartásra buzdította őket. 251-ben visszatért Karthágóba, és a hitükben megingottakat (lapsi) kellő bűnbánat után visszafogadta. Karthágóban zsinatot tartott, amelyen számos püspöktársával együtt kiközösítette az ellene lázadást szító Felicissimus diakónust és öt presbitert. A Valerianus-féle üldözés alatt elfogták, halálra ítélték. Szt. Ágoston öt beszédében dicsőítette Ciprianust helytállásáért. Egyik legszebb rövid írását a Miatyánk magyarázatának szentelte *Az Úr imájáról (De oratione Dominica)* címmel. A Miatyánk minden kérésének bibliai hátterét vizsgálta, idézve a szentírási helyeket. Fontos történelmi dokumentum levelezése, amely 81 levelet tartalmaz, ezek közül 65-öt ő maga írt, a többit neki írták. **Művei:** *Ad Donatum*. Nem sokkal megkeresztelkedése után írta; *De habitu virginum*. 249; *De lapsis*. 251; *De catholicae ecclesiae unitate* (főműve; a IV. fejezetnek két változata ismeretes, mindkettő ~tól származik). 251; *De mortalitate* (~ a pestis által veszélyeztetetteket vigasztalja). 252 vagy 253; *De oratione Dominica*. 251 végén oder 252 elején; *De opere et eleemosynis*. 250; *De bono patientiae*. 256; *A levelek gyűjteménye*. 250–253., HARTEL, W. (szerk.), *Opera omnia*. 3 kötet. Wien 1868–71 (utánnomás: New York 1965).

Clarius, Isidor (ld. **Cucchini, Taddeo**) OSB, 1495? – 1555 Folgino. Itália - Bibliakritikus. 1517 utáni adataink vannak róla. A Brescia melletti Chiar kolostorában élt. 1546–47-ben

Pontida Bergamo és Cesena apátja volt, 1547-ben felszólalt a trentói zsinaton a papság képzése ügyében. A Vulgata kiadását gondozta, amely kiadás nagy hatással lett a King James Biblia kiadás szövegére is. **Művei:** *Vulgata edito*. Venice 1542., javított kiadás: *Biblia Sacrosanta*. Venice 1564., *Oratio quatuor habitatae in Concilio Tridentino*. Würzburg 1912., *In Chanticum Cantioecurum scholia...* Venice 1544., *In Ev. Secundum Lucam orationes V*. Venice 1565., *In sermonem Domini in monte habitum secucum Mattheum orationes LXIX*. Venice 1966., *Orationum quas extraordinianris appellat libri II*. Venice 1567.

Clark, Douglas R., 1947 Sussex, USA, NJ. – Tanulmányait a Walla Walla College-ban kezdte, ahol BA 1970-ben, majd az Andrews Egyetemen teológiai Master fokozatot szerzett 1974-ben, ezt követően a Vanderbilt Egyetem MA 1984-ben, PhD. 1984-ben. Tanított az SW Adventist College-ban 1975-87 között, Assoc prof. Walla Walla College Schol of Theol-án 1987-től. Ásatásokban vesz részt: Tell el-'Umeiri Jodániában, 1984, 1987, 1998-as években. Szakterülete: archeológia és Héber Biblia. **Művei:** *Madaba Plains Project 1-2 kötet* Adrews UP. 1989. *Seson at Tell el 'Umeiri and Vicinity* Ann. Of the Dept. Of Antiq Egyetem Of Jordan 23. 1989.

Clarke, Ernest George 1927. Varna, Kanada, ON – Tanulmányai: Toronto Egyetemen BA 1949-ben, Victoria Egyetemen BD 1952-ben, Toronto Egyetemen MA 1953-ban, Leiden PhD. 1962-ben. Tanítani kezdett a Queen's Univesity-n (Kanada) 1956-61 között, majd Assoc Prof. az University of Toronto-n 1961-től 1992-ig. **Művei:** *Targum Pesudo-Jonathan of the Pentateuch Text and Concordance* KTav 1985. *The Wisdom of Solomon* Cambridge English Bible Commentary Cambridge UP., 1973

Clements, Ronald E., 1929. London, Anglia - Tanulmányait a Cambridge (Anglia) Christ's College-ban kezdte és BA 1956-ban, MA 1960-ban. A Scheffield Egyetemen PhD 1960-ban. Tanított Edingburgh-ban 1960-67 között. Lect. Cambridge-ben 1967-től 1983-ig, majd Edinburgh-ban 1978-ban. Ezt követi a London King's College (London Egyetem) 1983-92 között. Az Ószövetség professzora, szakterülete a Héber Biblia **Művei:** *Jeremiah* John Knox 1988. *Isaiah and the Deliverance of Jerusalem* JSOTsup. 13. 198. *Old Testament Theology. A Fresh Approach* John Knox, 1978.

Clines, David J.A., 1938 Sydney, Ausztrália - Tanulmányait a Sydney Egyetemen kezdte és BA 1960-ban, a St. John's College-ban (Cambridge) BA 1963-ban, KMA 1967-ben. Tanított a Sheffield Egyetemen 1964-től, a Fuller Theol. Sem.-ban 1974/75-ben. A bibliatudományok professzora. Vendég professzor az OT. JSOT 1976-től **Művei:** *What Does Eve Do to Help? And other Radely Questions to the Old Testament* JSOPSup 94. 1991. *Jób k 1-20* Word Bibl. Comm 17. k. Word 1990. *Ezra Nehemia Ester* New Century Bible Marshal, Morgan and Scott 1984. *The Theme of the Pentateuch* JSOT 1978.

Coats, George W., 1936 Knox City, USA, TX - Tanulmányait a McMurry College-ban kezdte és BA 1958ban, a Sotuh Metho. Egyetemen bölcsész doktorátust szerez 1961-ben, a Yale Egyetemen MA 1963-ban, PhD 1966-ban. A Yale Egyetemen kezdett tanítani 1961-63 között, majd a Mc Murry College tanára 1965-től 196-ig. Assoc. Prof. a Lexington Theol. Sem.-ban 1968-ban, professzor Fullbrightban 1977-ben. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Genesis: Form of Old Testament Literature* Eerdmans 1983. *From Canaan to Egypt Structural and theological Context for the Joseph Story* CBA 1976. *Tebllion in the Wilderness* Abingdon, 1968.

Coccejus, Johannes. 1603 Bréma – 1669 Leiden, Németország - Református teológus. Teológiát Matthias Martinius és Ludwig Crocius tanított neki. 1625-ben hébert és rabbinikus tanulmányokat folytatott Hamburgban, 1626-ban Franeker egyetemén Johannes Maccovius, Wilhelm Amesius és az orientalista Sixtinus Amama voltak a tanárai. Látogatást tett Leiden és Göttingen egyetemén, 1630-ban visszatért Brémába és a Martinus gimnáziumban tanított bibliai filológiát. 1636-ban Franekerben a héber nyelv professzora lett, 1643-ban átvette a teológia tanítását. 1650-ben Leidenben az egyetemen biblikus teológiát tanított, a szövetség-teológia lett a szakterülete. A szövetség-teológiával összefüggésben fejtette ki gondolatait az Isten országáról. Leghíresebb tanítványa Campeius Vitranga. **Művei:** *Summa doctrinae de foedere et testamento Dei.* Franeker 1648. (kibővítve: 1654, 1660); *Summa theologiae ex sacris scripturis repetita.* Franeker 1662. (újnyomás: 1665); *Explicatio catecheseos Heydelbergensis.* Franeker 1671.; *Lexicon et commentarius sermonis hebraici et chaldaici.* Haburg 1669; Szinte mindegyik bibliai könyvhöz írt kommentárt. *Opera omnia*, 8 kötet. Amsterdam 1673–75.; 10 kötet. uo. 1701.; 7 kiegészítő kötet (*Opera anecdota*). uo. 1706.

Coelius Gergely, ? – 1545. Magyarország - Pálos szerzetes. A Bánffy-családból származott. Magyarországon és Rómában végezte tanulmányait, a Monte Coelius hegyen Szent Istvánról nevezett monostor előljárója volt. **Művei:** *Collectanea in Sacram Apocalypsin D. Joannis apostoli et evangelistae dilecti a domino Jesu Christo.* Roma 1500. (további kiadásai: uo. 1510., Páris 1541., Velence 1547., 1571. és Nagyszombat 1672 és 1682.); *Commentaria in Cantica Canticorum Salamonis.* Viennae 1681

Coetzee, Hohannes Christian. 1936 Potchefstroom, Dél-Afrika - Tanulmányait a Potchefstroom Egyetemen kezdte, majd folytatta a Christian Higher Educ Egyetemen, ahol BA latin, görög diplomát szerzett 1956-ban, BTh 1960-ban, MTh 1961-ben. Teológiai doktorátust ÚSZ-ből 1963-ban kap. Tanított a Potchefstroom Egyetemen 1957-59. és 1961-1963 között. Lektor 1971-től 1973-ig. 1976-ban az Újszövetség professzora és a biblikus tudományok tanára a Greeformeerde Kerk.-en. Szakterülete: újszövetség, apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** „Jesus” *Revelation in the ego eimi Saying in John 8 and 9.* in South African Pespective on the New testament Essays Presented to Bruce Manning Metzger 1986.

Cogan, Mordechai 1939 Philadelphia, USA, PA. - Tanulmányait a Gratz College-ban kezdte és BHL 1960-ban. A Pansillvania Egyetemen BA szemita nyelvből Biblia tudományokból, PhD 1961-ben. Tanított 1969-72 között az Asst. Prof. Renostructionist Rabbinical Colleg e-ban. 1971-72-ben Lector a Héber Egyetemen 1972-75, 1978-79, és 1992-ben. Ben Gurion Egyetem of Negev 1972-92 között. Szakterülete Héber Biblia, mezopotámiai tudományok. **Művei:** *Obadiah 1992. Imperialism and Religon: Assyria, Judah, and Israel in the Eighth and Seventh Centuries BCE* SBL 1974.

Cohen, Chaim 1947 Brooklyn, New York, USA, NY, – Tanulmányait a Jehwish Theol. Sem.-ban kezdte és BHL 1969-ban, MA 1972-ben, majd a Columbia Egyetemen PhD 1975-ben. Tanít a Jewish Theol. Sem.-ban 1971-73 között. Preceptor Janes 1972/73-ban. Assoc professzor. Tel Aviv-ben 1983-tól a Héber nyelvi tanszék vezetője. Szakterülete a Héber Biblia, mezopotámiai tudományok, szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** *Genesis 14,1-11 An Early isrealite Cronographic Source in the Biblcical Canon in Comparative Perspetive Scripture in Context IV:* 1991. *The Method for Comparaative Semitic Hippiatric Text.* A Critical Edition AOS Essay Sere 9. 1983. *Biblical Hapax Legomena in the Light of Akkadian and Ugaritic* SBL AOS 1967.

Colenso, John William, 1814 St. Austell - 1883 Durban, Anglia - Anglikán teológus. Cambridgeben tanult, 1846-ban plébános lett a Forncett St. Mary-ben. 1853-ban ő lett az első dél-afrikai püspök Natalban. Felépítette a zulukaffer missziót, 1876-ban lefordította az ÚSz-t a nyelvükre. 1859-ben nyelvtant, 1861-ben szótárt is készített zulu nyelven. 1861-ben Pál leveleihez készített kommentárt *St. Paul's Epistle to the Romans* címmel, 1862–79 között tudományos munkát készített a Pentateuchusról és kritikusan vizsgálta József könyvét *The Pentateuch and the Book of Joshua critically examined* c. dolgozatában. 1863-ban a fokvárosi püspök vizsgálata alapján hamisnak mondott teológiai tanai az örök büntetésről ellenfelei támadását váltották ki és elítélték, leváltották tisztségéről. A királyi bíróság az ítéletet megsemmisítette, így megmaradhatott tisztségében, de 1896-ban új püspököt neveztek ki a helyére. **Irodalom:** BARNES, R., *Remarks on the Judgment of the Judicial Committee in the case of the Bishop of Natal*. Exeter 1866; FARRER, H. L., *Life of Robert Gray, Bishop of Cape Town*, 2 kötet. London 1876 (²1883); SITWELL, F., *Bishop C. and the Inspiration of Scripture*. London 1888; COX, G. W., *The Life of J. W. C., Bishop of Natal*, 2 kötet. London 1888; Uő., *The Church of England and the Teaching of Bishop C.* London 1888; GREGG, F., *The Story of Bishop C., the friend of the Zulus*. London 1892; CLARKE, H. L., *Constitutional Church Government in the Dominions beyond the seas and other parts of the Anglican Communion*. London 1924, 325–; LEWIS, C. – EDWARDS, G. E. (szerk.), *Historical Records of the Church of the Province of South Africa*. London 1934, 310–; BROOKE, A. – GRAY, R., *First Bishop of Cape Town*. Cape Town 1947; FRASER, B. D., *J. W. C. A bibliography*, Cape Town 1952; COLENZO, F. S., *C. Letters from Natal*. Pietermaritzburg 1958; HINCHLIFF, P. B., *The Anglican Church in South Africa. An account of the history and development of the Church of the Province of South Africa*. London 1963; Uő., *J. W. C. Bishop of Natal*. London 1964; DNB XI, 290–; EBrit VI (1968), 45; RE IV, 215–; ODCC 308–.

Collins, Adela Y., 1945? USA – Tanulmányait a Harvard Theol. Sem.-ban végezte 1973-85 között. MA 1972-ben, PhD 1975-ben. Tanít a McCormick Theol Sem.-ban 1973-tól 1985-ig. 1985-90 között a Notre Dame Egyetemen. 1985-91 között ásatásokban is részt vesz. Caesarea Marittima 1972-ben. Szakterülete: újszövetség apokrifok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Beginning of the Gospel Probings of Mark in Context* Gortress 1992. *Crisis and Catharsis. The Power of the Apocalypse* Estminster 1979. *The Apocalypse* Lazier 1979. *The Combat Myth in the Book of Revelation* Sholars 1976.

Collins, John J., 1946 Tipperary, Írország - Az Ószövetség tanszék professzora Chicago egyetemén, a Yale Divinity School-ban 2000-ben, majd 1991-től Notre Dame. Kutatási területe az apokalipszis a hellensita irodalom, és a Holttengeri tekercek. Dániel kommentárja a Hermenai sorozatban jelent meg. Társkiadója a három kötetes apokalipszis kiadványnak és a Holttengeri tekercek angol fordításának. Kiadója a Biblical Literature szakfolyóiratnak, az amerikai katolikus biblikusok egyesületének és a Society of Biblical Literature. **Művei:** *The Bible after Babel. Historical Criticism in a Postmodern Age*, 2005. *Encounters with Biblical Theology*, 2005. *Jewish Cult and Hellenistic Culture*, 2005. *Does the Bible Justify Violence?*, 2004. *The Hebrew Bible. An Introduction.*, 2004. *Jewish Wisdom in the Hellenistic Age*, 1997. *Seers, Sibyls and Sages in Hellenistic-Roman Judaism*, 1997. *Apocalypticism in the Dead Sea Scrolls*, 1997. *Other Ancient Literature*, 1995. *The Scepter and the Star: The Messiahs of the Dead Sea Scrolls and Other Ancient Literature*, 1995. *Daniel*, 1993. *Daniel, with an Introduction to Apocalyptic Literature*, 1984. *The Apocalyptic Imagination*, 1984. *Between Athens and Jerusalem: Jewish Identity in the Hellenistic Diaspora*, 1983. *The Apocalyptic Vision of the Book of Daniel*, 1977. *The Sibylline Oracles of Egyptian Judaism*, 1974

Collins, Oral E., 1928 Alton-, USA, NY. – Tanulmányait a Berkschire Christian College-ban kezdte és BA 1950-ben, majd Godon –Conwell Theol. Sem. követi, ahol Teológiai Master fokozatot ér el 1950-ben, a Brandeis Egyetem MA 1966-ban, PhD 1977-ben. Tanított a Berkshire Christian College-ban 1951-89 között. Bibliatudományok professzora 1983-84-ben, a Bibliai földrajz professzora 1988-ban. közel keleti szemináriumot vezet 1989-től. Szakterülte archeológia és héber Biblia, újszövetség, szemita nyelvek, feliratok és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *The Complete Biblical Library.*, 1985. *God's Prophetic Calendar* Advent christian Gen. Conference, 1983.

Collins, Raymond F., 1935 Providence, USA, RI. - Tanulmányait az Our Lady of Providence Sem.-ba kezdte, AA 1953-ban. A Lovain Katolikus Egyetemen PhD 1955-ben, STB 1959-ben, MA StL 1961-ben, STD 1963ban. Tanított az Our lady of Providence Seminary-ban 1962-66 között, a Pope John XXIII Natl. Seminary-ban 1967-től 1971-ig, az Emmanuel College-ban professzor 1968-71 között, meghívott professzor a Lovain Katolikus Egyetem 1970-ben. 1990(?)-től az angol program vezetője Louvainben. Az Újszövetségi tanszék vezetője 1972-től. Szakterülete: újszövetség, apokrifok, és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Divorce in the New testament* Liturgical 1922. *John and His Wittnes* Liturgical 1991. *These Thing Have Been Written* Peeters 1990. *The Thessalonian Correspondence* BETL 87. Lovain UP. 1990. *Letters that Paul Did Not Pauline Pseudepgrapha* Glazier 1988. *Cristian Morality: Biblical Foundations* University of Notredame 1986.

Colpe, Carsten 1929 Drezda, Németország -Teológiai tanulmányait Mainz és Göttingen egyetemeken végezte. F. Horst, W. Holstein, E. Schweitzer, W. Zimmerli, J. Jeremiás tanítványa. 1949-54 között Keleti filológiát és vallástörténetet tanult és bölcsész doktorátust szerzett Göttingenben 1955-ben. Dolgozatának címe: "Der Manichäismus in der arabischen Überlieferung". 1956/57-ben kopt manicheus papirusz kiadással foglalkozik. 1958-1960 között tudományos asszisztens Göttingenben a teológiai fakultáson. Keleti tanulmányaiban vezetője volt O. Pritsak, H.H. Sxchaeder, W. von Soden. Teológiai doktorátust 1966-ban szerez. J. Jeremiásnál habilitált Göttingenben 1960-ban. Dolgozatának címe: "Die religionsgeschichtliche Schule. Darstellung und Kritik ihres Bildes vom gnostischen Erlösermythos". Majd docens Göttingenben 1960-ban és Hamburgban 1961-ben. 1962-ben a késő antik és újszövetségi vallástörténet tanszékére hívják a hamburgi egyetemen. Nyilvános rendes tanár Általános vallástörténetet tanít 1962-69 között Göttingen-ben, 1964-ben a filozófiai tanszékre ment át és itt tanított 1975-1997-ig, nyugdíjba vonulásáig. De tanított Berlinben 1969-ben, vendég professzor a Yale University-n, New Haven, USA (1964); Chicago 1974-ben. A brit Akadémián Londonban 1975-ben. Társ kiadója 1964-2001 között a "Reallexikons für Antike und Christentum". **Művei:** *Weltdeutungen im Widerstreit*, Berlin, 1999 ; *Der "Heilige Krieg". Benennung und Wirklichkeit, Begründung und Widerstreit, Bodenheim, Athenäum Hain Hanstein*, 1994; *Handbuch der Religionsgeschichte*. 1-5 Band, Göttingen, 1975; *Problem Islam*, Beltz 1994; *Das Corpus Hermeticum Deutsch*, Tl.2 : Exzerpte. Nag-Hammadi-Texte, Testimonien von Carsten Colpe und Jens Holzhausen von Frommann Holzboog (Gebundene Ausgabe - 1997). *Das Böse : eine historische Phänomenologie des Unerklärlichen*, Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1993. Reallexikon für Antike und Christentum. Bd 19. Itinerarium - Kannibalismus von Ernst Dassmann, Heinzgerd Brakmann, Colpe Carsten, und Albrecht Dihle von Hiersemann, A (Ledereinband - 2001). Reallexikon für Antike und Christentum. Bd 17. Iao - Indictio feriarium von Ernst Dassmann, Heinzgerd Brakmann, Carsten Colpe, und Albrecht Dihle von Hiersemann, A (Ledereinband - 1995)

Combrink, Hans J. B., 1940 Lydenburg, Dél-Afrika – Tanulmányait a Pretoria Dél-Afrikai Egyetemen kezdte itt BA 1960-ban, BD 1963-ban, BA 1964-ben, Amstедam Szabad Egyetemen teológiai doktorátust szerzett 1968-ban. Tanított a Dutch Reformed Church (Pretoria) 1968-70 között, a Rand Afrikaans Egyetemen 1970-től 1973-ig. A vallástörténeti szak fezetője Pretoria egyetemen 1974/75-ben. Lektor Stellenbosch Egyetemen 1976-tól. Az Újszövetség tanszék vezetője 1982-től. A Teológiai Fakultás dékánja New Jersey, Cambridge Anglia 1982-ben, Tyndhale NT lector. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *The Structure of the Gospel of Matthew* Neotestamentica 1983. *The Synoptic Gospels and Acts Intorduction and Theology* Kerkboeckhandel 1983. *Die Ou Testament* Vandag Deuch Reformed 1979.

Comenius, Johannes Amos, családi neve: **Komenský, Jan Amos**, 1592 Nivnice vagy Uherský Brod – 1670 Amsterdam, Csehország - Cseh teológus és pedagógus, a Cseh Testvérek egyik ágának püspöke. 16 évesen latint kezdett tanulni Prerauban. 1611-ben teológiát és filozófiát tanult Herbornban, Amsterdamban, majd Heidelbergben. 1614-ben rektor lett Prerauban, 1618-tól prédikátor Fulnekben. Járvány vitte el egész családját, 1621-ben minden javát elvesztette. 1624-ben minden evangélikus prédikátornak el kellett hagynia Csehországot, ekkor városról városra vándorolt. 1632-ben a Cseh Testvérek lengyel ágának lett a jegyzője, 1636-ban presbitere, 1648-ban püspöke. 1641-ben pedagógiai munkássága miatt Londonba hívták. 1642–48 között a svéd kancellár pedagógiai reformmal bízta meg. 1650–54 között II. Rákóczi György meghívására a sárospataki iskola tanügyi programjának felépítésén munkálkodott. 1656-ban a svéd-lengyel háború következtében elveszítette minden vagyonát és könyvtárát, így a 40 év alatt összegyűjtött cseh szótára kéziratát is. Hontalanul hányódott Európában, végül Amsterdamban telepedett le, ahol gazdag patrónust talált. Pedagógiai munkáit 12 nyelvre fordították le, számos helyen használták. A pedagógia feladatának tekintette az erények oktatását is, szerinte a tudást, az erényeket és a jámbor életet is oktatni kell. A Biblia oktatása is programjában szerepel. **Művei:** *Orbis sensualium pictus* Nürnberg 1658;; *Das Labyrinth der Welt u. das Paradies des Herzens*. Amsterdam 1631;; *Didactica Opera Omnia*. Amsterdam 1657., *Janua linguarum reserata*. Prag 1959 *Didactica Magna / Comenius* ; [ford. és a jegyzeteket írta Geréb György ; előszó Dörömbözi János] Pécs : Seneca, 1992 *A világ útvesztője és a szív paradicsoma / Johannes Amos Comenius* ; [ford. Dobossy László, Mayer Judit] Bp. : Bibliaiskolák Közössége, 1990., *A látható világ / Johannes Amos Comenius* ; [Az 1669-ben megjelent háromnyelvű kiad. szövege alapján és fametszeteivel közzétette, bev., jegyz. Geréb György] [Bp.] : Magyar Helikon, 1959 **Irodalom:** HEYBERGER, A., *J. A. C., sa vie et son oeuvre d'éducateur*. Paris 1928, 243 ff-; NÓVAK J. V. – HENDRICH, J., *J. A. K.* Prag 1932., 688-; BRAMBORA, J., *Knizní dílo J. A. K. Studie bibliographická*, Prag 1954;

Conant, Thomas Jefferson. 1802 Brandon – 1891 Brooklyn, USA, NY. - Amerikai Biblia kutató, baptista lelkész. Diplomáját a Middlebury College-ban szerezte 1823-ban, majd tutor lett a Columbian University-n, Washington D.C. 1825-1827 között. Görög, latin és német nyelvet tanított a Waterville College-ben (most Colby College) 1827-1833-ban. A bibliai irodalom és kritika tanára lett Hamilton-ban a Theological Institute-n (New York) 1835 és 1851 között. Megírta az angol Biblia történetét (1859). Ezután a héber és a bibliai egzegézis tanára a Rochester Theological Seminary-ban 1851-től 1857-ig. A leghíresebb amerikai héber tanár lett. Ezt követően 1857 -1875 között Az Amerikai Bible Union megbízásából az Újszövetség szövegének javításával foglalkozott (1871). **Művei:** *Gesenius' Hebrew Grammar angol fordítója*(1839; 1877) *Job könyve kommentárját adta ki* (1856), *Genesis kommentár* (1868), *Zsoltár kommentár* (1871), *Bölcsességé könyve* (1872), *Izajás könyve* (1874), *Az ószövetség történetei könyvei, József és 1-2 Királyok könyvei kommentár* (1884).

Congar, Yves Maria Joseph. Opred, 1904 Sedan – 1995 Paria, Franciaország.- Professor, bíboros, a 20. század egyik legjelentősebb teológusa. 1925-ben belépett a domonkos rendbe. 1931-ben az apologetika professzora, ekkleziológiát kezdett tanítani a rend Le Saulchoir-i iskolájában, majd 1939-ben Etiolles-ban. 1930-ban szentelték pappá. Írásai minden területen ökumenikus irányultságúak voltak. Megalapította az „Unam Sanctam” c. ökumenikus könyvsorozatot. Az I. világháborúban katonai szolgálatot vállalt, 1940–45 között hadifogságban volt. 1946-ban az ökumenikus mozgalom fejlesztésében társakra talált: Johann Adam Möhlerre, Marie-Dominique Chenure, Henri-Marie Feret-re. 1946–56 között nehézségei támadtak a Vatikánnal teológiájának értelmezése miatt. 1947–48-ban figyelmeztetést kapott a domonkos rend magiszterétől, hogy fogja vissza az ökumenikus publikációit. 1952-ben a kongregáció megtiltotta könyveinek fordítását és terjesztését, minden írását cenzúráztatnia kellett a rend vezetésével. 1954-ben arra ítélték, hogy más kérdésekkel foglalkozzon, majd tanítási tilalom miatt iskolája elhagyására kényszerült. A jeruzsálemi Biblikus Intézetben teljesen elszigetelték. 1954-ben Rómába idézték, abszolút szilenciumot parancsoltak neki, 1955-ben vissza kellett térnie Franciaó.-ba. 1956-ban Cambridge-be távozott, de nyilvánosan nem léphetett fel, és semmi sem jelenhetett meg tőle. 1960-ban, XXIII. János pápasága alatt felfüggesztették a tanítási tilalmat, a II. vatikáni zsinat teológiai előkészítő bizottságának konzultora lett és a zsinaton közismertté vált, hogy Congar a század egyik legjelentősebb teológusa. Ellenezte a neoskolasztikus teológiát, számos esetben kifejezte az egyház gondolati megújulásának fontosságát, valamint a Jézus-hagyomány és az őskereszténység kutatásának fontosságát. 1994-ben II. János Pál pápa bíborossá kreálta. **Művei:** *Chrétiens désunis.* Paris 1937 (németül 1959); *Vraie et fausse réforme dans l'Eglise.* Paris 1950; *Jalons pour une théol. du laïcat.* Paris 1953 (németül 1956); *La Tradition et les Traditions.* 3 kötet. Paris 1960, 1963 (németül 1965); *Sainte Eglise.* Paris 1963 (németül 1966); *Chrétiens en dialogue.* Paris 1964; *Le crois en L'Esprit Saint.* 3 kötet. Paris 1979–.

Conrad, Edgard W. 1942 Lancaster , USA, PA - Tanulmányait a Libanon Valley College-ban kezdte és bakkalureátust szerzett 1964-ben, az United Theol Seminary-ban teológiai Master fokozatot 1968-ban, a Princeton Theol. Seminary-ban ThM 1969-ben, PhD 1974-ben. Tanított a Princeton Theol Seminary-ban 1969-73 között, a La Salle College-ban 1974-75-ben, az Asst Prof Queensland Egyetemén-Ausztralia 1977-től. A héber biblia előadója. **Művei:** *Reading Isaiah* Fortress 1991. *Understanding the Word: Essays in Honof of Bernhard W. Anderson* JSOT 1985. *Fear Not Warrior: A Study of 'al firá' Pericopes in the Hebrew Sriptures* Scholars, 1975.

Contzen, Adam SJ, 1571 Monschau – 1635 München. Németország - Exegéta. Kölnben tanult, 1591-ben belépett a jezsuita rendbe. 1606-ban professzor lett Würzburgban, 1610-ben exegézis-professzor Mainzban. 1622–23-ban megalapította a mosheimi akadémiát. Heidelbergben védte Bellarmin nézeteit. Számos exegetikai művet írt. De igen népszerűvé vált politikai novelláival is. **Művei:** *De unione et synodo Evangelicorum.* Würzburg 1615; *De pace Germanise.* Mainz 1616; *Jubilum Jubilorum.* Mainz 1618; *Chronologia Jubilaei Evangelici opposita piis lacrimis Catholicorum.* Mainz 1618; *Politicorum libri X.* mainz 1620; *Methodus doctrinae civilis seu Abissini Regis historia.* Würzburg 1628; *Commentaria in quattuor Evangelistas.* München 1626; *... in epistolam ad omanos.* München 1629; *...ad Corinthios et ad Galatas.* München 1631.

Conzelmann, Hans. 1915 Tailfingen – 1989 Göttingen, Németország - Evangélikus teológus és ÚSz-kutató. Tübingenben tanult teológiát, majd 1936–37-ben Marburgban Hans von

Sodennél, és Rudolf Bultmannál, akik erőteljesen befolyásolták őt. 1938-ban Groß-Bettlingenben (Württemberg) lett lelkész. (Ebben az időben indult a Württembergi Társaság, amely elutasította a nemzetiszocialista államot és bírálta az egyházi vezetést.) 1938-ban katonai szolgálatra hívták be, 1944-ben súlyosan megsebesült. 1946–1948 között lelkész volt Reutlingenben, közben Helmut Thielicke tudományos asszisztense. 1948–52 között Ebingenben középiskolai hittanár, 1950-ben tanfelügyelő. 1952-ben habilitált Heidelbergben ÚSz-ből és kapott docensi állást. 1954-ben ugyanitt, majd 1956-ban Zürichben lett professzor. 1960–78 között Göttingenben tanított. Lukács evangélium szakértője, földrajzi és redakciós kérdésekkel foglalkozott, a szinoptikus exegézis klasszikusának számít. **Művei:** HINZE, W. – LINDEMANN, A. – STRECKER, G. (szerk.), *Veröffentlichungen von Hans Conzelmann*. Tübingen ? ; *Jesus Christus in Historie und Theologie*. Tübingen 1975, 549–557. *Die geographischen Vorstellungen im Lukasevangelium*. Tübingen 1951; *Der Brief an die Epheser. Der Brief an die Kolosser*, in: *Die kleineren Briefe des Apostels Paulus*, NTD 8, Göttingen 1962. (spanyolul 1972).; *Der erste Brief an die Korinther*, KEK V. Göttingen 1969, ²1982; *Geschichte des Urchristentums*, GNT 5. Göttingen 1969, ⁶1989 (angolul a Hermeneia sorozatban, Philadelphia 1975); *Zum Überlieferungsproblem im Neuen Testament*, ThLZ 94, 1969, 881–888.; *Rechtfertigung und Gottesfrage*, EvErz 21, 1969, 33–343; *"Lieber keine gemeinsame Formel". Eine Warnung vor Euphorie in den Gesprächen mit Rom*, LM 9, 1970. 371–; *Theologie als Schriftauslegung. Aufsätze zum Neuen Testament*. BEvTh 65. München 1974; A. LINDEMANN, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*. UTB 52. Tübingen 1975. ²1976. ³1977. ¹³2000. (angolul 1988, 1999; olaszul 1990; franciául 1999; koreaiul 2000); *Die Schule des Paulus*, in: ANDRESEN, C. – KLEIN, G. (szerk.), *Theologia Crucis - Signum Crucis*. Tübingen 1979. 85–96; *Heiden - Juden - Christen. Auseinandersetzungen in der Literatur der hellenistisch-römischen Zeit*, BHT 62, Tübingen 1981 (angolul: *Gentiles – Jews – Christians. Polemics and Apologetics in the Greco-Roman Era*. 1992).

Cook, Edward M., 1952 Travis AFM, USA, CA. – Tanulmányait a Texas Egyetemen kezdte és BA 1974-ben, a Tuller Theol. Sem.-ban Teológiai Master fokozatot ér el 1979-ben, UCLA PhD 1986-ban. Tanított a Fuller Theol. Seminary-ban 1986-88 között. A Biblikus intézet tanára. Héber nyelvet tanít 1987-től. A szemita nyelvek tanára 1988-tól. Vezeti a Biblia intézetet MAARAV 1986-88 között. A Hebrew Union College. vezetője 1988-tól. Szakterülete a héber Biblia és arám nyelvészet. **Művei:** *Sopher mahir: Northwest Semitic Studies Presented to s. Segert Eisenbauns*, 1990. *Word order in the Aramaic of Daniel Undena*, 1986.

Coote, Robert B., 1940? Wilmington, USA, DE., – Tanulmányait a Harvard Egyetemen kezdte és fokozatai: bölcész doktorátus 1969-ben, PhD 1972-ben. A Northwestern Egyetem professzora San Francisco Theol. Seminary-ban héber nyelvet és irodalmat tanít. **Művei:** *Elijah and Elisha in Socioliterary Perspective* Sholars 1992. *In the Beginning Creation and the Priestly History* Fortress 1991. *It Defense of Revolution: The Elohist History* Fortress 1991. *Early Israel: A New Horizon* Fortress 19910. *Power, Politics, and The making of the Bible: An Introduction* Fortress, 1990

Cordier, Balthasar SJ, 1592 Antwerpen – 1650 Róma, Hollandia - Egzegéta és patológus. Görögöt, morálteológiát és exegézist tanított Bécsben. A nem mindig hibátlan görög szövegkiadásait a Migne PG felvette a kidásaiába. Az Ókeresztény egzegézis szakértője. **Művei:** *Catena sexaginta quinque Patrum graecorum in S. Lucam* Antwerpen, 1628. *Catena Patrum graecorum in S. Joannem* Antwerpen, 1630. *Joannis Philoponi in cap. I Geneseos . . . libri septem* Antwerpen, 1630. *S. Cyrilli apologiae morales* Vienna, 1630. *Opera S. Dionysii Areopagitae cum S. Maximi scholiis* Antwerpen, 1634. *Expositio Patrum graecorum in*

Psalmos Antwerpen, 1643-46. *Symbolæ in Matthæum* 2 kötet; Toulouse, 1646-47. *S. Dorothei archimandritæ institutiones asceticæ* Antwerpen, 1646. *S. P. N. Cyrilli archiepiscopi Alexandini homiliæ XIX in Jeremiam* Antwerpen, 1648.

Cornelius a Lapide SJ, családi nevén: **Cornelis Cornelissen van den Steen**, 1567 Bocholt bei Lüttich – 1637 Róma, Itália - Egzegéta. Maastrichtben és Kölnben tanult filozófiát, Douaiban és Löwenben teológiát. 1592-ben belépett a jezsuita rendbe. 1595-ben szentelték pappá. 1596-ban exegézis-professzor Löwenben, 1616-ban a Collegium Romanumban hívták. A jezsuiták legtermékenyebb egzegétája, a Zsoltárok és Jób könyve kivételével minden könyvet kommentált, sőt írt a kánonról is. Igen jámbor pietista szemléletű. Nem csak a szöszerinti jelentése, hanem az allegorikus, a morális és tropologikus jelentés is érdekli őt. Hatása a korabeli protestánsokra is kiterjed, mint ahogyan műveiben is idéz nem csak katolikus egzegétákat. Némely kommentárjait arabra és maronita nyelvre is lefordították. **Művei:** *GA*, 10 kötet. Antwerpen 1861; 11 kötet. Venedig 1717; 12 kötet. Turin 1838–; 21 kötet. Malta 1843–51; 20 kötet. Lyon 1865/66; *Ev. komm.*, 4 kötet. Turin 1896–99 (⁴1935); *Pauluskomm.*, 3 kötet. uo. ²1928–30. **Irodalom:** SIMON, R., *Histoire critique des principaux commentateurs du NT*. Rotterdam 1693, 755–; BAUMGARTNER, A., *C. a L.*, in: *StML* 74, 1908, 357–; GALDOS, R., *De scripturistica meritis P. C.*, in: *Verbum Domini* 17, Rom 1937, 39–. 88–. 146–.; BOSS, G., *Die Rechtfertigungslehre in den Bibelkomm. des K. a L.* München 1962.

Cornely, Karl Joseph Rudolf SJ, 1830 Breyell – 1908 Trier. Németország - Katolikus egzegéta. A filozófiát és teológiát Münsterben tanulta. 1852-ben belépett a jezsuita rendbe. Tanult filozófiát Paderbornban és Bonnban, retorikát Münsterben. 1857-ben a Stella Matutina in Feldkirch kollégium tanára lett. 1862-ben Paderbornban fejezte be a teológiát, 1860-ban pappá szentelték. Három évig orientalisztikai tanulmányokat végzett Szíriában, Palesztinában és Egyiptomban, majd Párizsban folytatott egyiptológiai tanulmányokat. 1867–72 között egzegézt tanított Maria Laachban. 1871-ben munkatársa, 1872-ben vezető szerzője lett a *Stimmen aus Maria Laach* c. kiadványnak. 1873-ban megalapította a *Katholische Missionen* c. újságot. 1879–89 között a Gregoriana Egyetemen (Róma) exegézis-tanár volt. 1885-ben alapított egy egzegetikai sorozatot *Cursus Scripturae Sacrae* címmel. Írt kommentárt a Római, Korintusi és a Galata levelekhez és a Bölcsességek könyvéhez is. 1889-ben Blijenbeekben (Hollandia), 1902-ben Trierben is tanított. Munkássága nagy hatással volt a katolikus bibliatudományra. **Művei:** *Historica et critica Introductio in Utriusque Testamenti libros sacros*, 3 kötet. Paris 1885–87 (²1894–97); *Synopses: omnium librorum sacrorum utriusque Testamenti* / Rudolphus Cornely Paris : Lethielleux, 1899., *Commentarius in S. Pauli Apostoli Epistolas* / Rudolpho Cornely Paris : Lethielleux *Historica et critica introductio in U. T. libros sacros* / Rudolphus Cornely Paris]: Lethielleux, 1925., *Commentarius in librum Sapientiae* / Rudolpho Cornely ; ed. Franciscus Zorell Paris Lethielleux, 1910., *Historica et critica introductio in U. T. libros sacros* / Rudolphus Cornely Paris Lethielleux, [1925] *Compendium Introductionis*, 2 kötet. uo. 1889; ¹²1940; francia fordításban uo. 1930; *Kommentár az 1Kor-hoz*, uo. 1890 (²1909); *2Kor-hoz és Gal-hoz*, uo. 1892; *Kommentár a Rom-hoz*, uo. 1896 (²1925); *kommentár a Bölcs-höz*, uo. 1910.; *Leben des sel. Märtyrers Karl Spinola aus der Ges. Jesu*. Paris 1868; *Leben des sel. Petrus Faber, ersten Priesters der Ges. Jesu*. Paris 1873 (javított és bővített kiadás: H. SCHEID, ²1900).

Cornill, Karl Heinrich, 1854 Heidelberg – 1920 Halle, Németország - A gimnáziumot Frankfurt am Main-ban végezte, majd orientalisztikát és teológiát tanult Lipcsében, Bonnban és Marburgban. 1875-ben filozófiai doktorátust szerzett Lipcsében, 1878-ban teológiai

licentiátust Marburgban. 1886-tól az ÓSz professzora Marburgban, majd 1888-tól Königsbergben. 1898–1910 között Breslauban, majd Halléban oktatott. Julius Wellhausen szellemi utóda volt, a korszak jeles irodalomkritikusa; szövegkritikája és a prófétai szövegek exegézise a történetkritikai iskola hatása alatt álltak. **Művei:** *Jerremia und seine Zeit*. Breslau 1880; *Das Buch des Propheten Ezechiel* Halle 1886; *Einleitung in das AT*. Halle 1891 (1913⁷); *Der israelitische Prophetismus*. Halle 1894 (1920¹³); *Geschichte des Volks Israel*. Halle 1898; *Das Buch Jeremia*. Halle 1905; *Zur Einl. in das AT*. Halle 1912; *Culture of Ancient Israel*. Chicago 1914.

Corrington, Gail P., 1949 Buffalo, USA, NY. – Tanulmányait a New York Egyetem kezdte és BA 1971-ben, MA Class 1973-ban, MLS 1975-ben. A Derw Egyetemen Bölcsész diplomát szerzett 1981-ben, PhD Bibl stud. NT 1983-ban. Tanított a Drew Egyetemen 1981-83-ban. A Pennsylvania Egyetemen 1983-89 között a klasszikus vallástudomány tanára. A Harvard Div. Scholl-ban 1988/89-ben az Újszövetség tanára. A College of William and Mary Collegiumban 1989/90-ben vendég professzor és a Rhodes College-ban is. 1990-től a Rhodes College professzora. **Művei:** *The Divine Mann: His Origins and Function in Hellenistic Popular Religion* Lang 1986.

Corsani, Bruno, 1924 Nápoly, Olaszország - Tanulmányait Torinóban kezdte. Itt Klasszika filológiai doktorátust szerzett (Torino, 1948). Teológiai doktorátus Rómában a Huszita teológiai fakultáson 1950-ben. Edinburg Egyetemén A.A. 1948-49-től. Bázselban A.A. 1949/50-ben. Doktorátus 1994-ben. Buenos Aires-ben 1951-1954-ig tanított az evangélikus teológiai fakultáson (ISEDET). Rómában a Huszita teológiai fakultás újszövetségi tanszékén tanított 1962-1994 között. Számos esetben az Intézet dékánja is volt. **Művei:** *Marco, Matteo, Luca*, Torino, 1982. *Introduzione al Nuovo testamento, 2 voll.*, Torino 1972-1975 (2.ed. 1991-1998). *Guida allo studio del Greco del Nuovo Testamento*, Roma 1987 (2.ed. 1994). *I miracoli di Gesù nel quarto vangelo*, Brescia 1984. *Esegisi. Come interpretare un testo biblico*, Torino 1985 (2.ed. 2001). *L'Apocalisse, guida alla lettura*, Torino 1987 (2.ed. 2004). *Lettera ai Galati* (CSANT) Genova 1990. *L'Apocalisse e l'apocalittica del Nuovo testamento*, Bologna 1996. *La seconda lettera ai Corinzi, guida alla lettura*, Torino 2000. *Lutero e la Bibbia*, Brescia 2001 *Galata*. Marietti 1990. *L'Apocalisse Claudiana*, 1985. *I Miracoli di Gesu nel Quarto Vangelo*. Paideia, 1982. *Introduzione al Nuovo tesmtamento 1k*. Claudiana, 1972.

Cosby, Michael R., 1950 Douglas , USA AZ, – Tanulmányait a West Ky Egyetemen kezdte és MA 1980-ban, az Emory Egyetemen PhD 1985-ben. Tanított az Emory Egyetem 1985-ben, a Warnes Pacific College-ban 1985-től. A Héber Biblia és az Újszövetség professzora. **Művei:** *The Rhetorical Composition and Function of Hebrews 11 in Light of Example Lists in Antiquity* Mercer UP. 1988

Cothenet, Edouard, 1924 Bourges, Franciaország – Tanulmányait a Ecole Biblique Jeruzsálemben kezdte és Biblikus diplomát szerez 1956-ban, teológiai doktorátust 1970-ben. Tanít az Istitute Catholique Párizs 1965-től. A Dictionaire de la Bibla Supplementum kötetének szerkesztője 1981-ben. A Dictionaire des Religions társ szerkesztője 1983-ban. Szakterülete az Újszövetség, apokrifok, és post-biblikus tanulmányok. **Művei:** *Exegese et Liturgie* Cerf, 1988. *Les écrits de Saint Jean* Desclee, 1984.

Cotton-Paltiel, Hannah M., 1946. Jeruzsálem, Izrael – Tanulmányait Jeruzsálemben a Héber Egyetemen kezdte és szerzett BA 1970-ben, MA 1973-ban. Az Oxfordon PhD 1977-ben. Tanított a Héber Egyetemen Jeruzsálem 1976-79 között. Az Arheológiai és a történeti

intézet vezetője 1979-től 1984-ig. 1979-84 között a Calif. Berkeley Egyetem lektora. 1988-ban a Klasszikus izraeli írások profeszora. 1991-(?) Massada: **Művei:** *The latin and Greek Documents IES /Hebrew UP* 1989. *Documentry letters of Recomendation in Latin from the Roman Empire* Beitrage zur Klassischen Philologie 132. 1981.

Countryman, L. Williams, 1941. Oklahoma City, USA, OK., – Tanulmányait a Chicago Egyetemen kezdte és AB 1982-ben, MA 1974-ben, PhD 1977-ben. A Gen. Theol. Sem STB 1965-ben. Tanított a Chicago Egyetemen 1974-76 között. Lector a SW Mo. State Egyetemen 1976-tól 1979-ig, majd Ass Prof. Brite Div. Sch. 1976-83-ban. Professzor a Pacific Egyetemen 1983-tól és Prof. a Haverfordban 1979-ben. Szakterülete Újszövetség apokrifok és post-biblikus tudományok. **Művei:** *The Language of Ordination* Trinity 1992. *The Mystical Way int he Fourth Gospel* Fortress 1987. *Biblical Authority or Biblical Tyranny? Scripture and the Cristian Pilgrimage* Fortress, 1982. *The Rich Christian in the Chuch of the Early Empire Contradicitons and Accomodations* Mellen 1980.

Court, John M., 1943 Birmingham, Anglia. – Tanulmányait a Durham Egyetemen (Anglia) kezdte és BA 1964-ben, PhD 1973-ban. Tanított a Kent at Canterbury Egyetemen (Anglia) 1968-ban. A Biblikus teológiai tanszék vezetője. Szakterülete az Újszövetség. **Művei:** *Myth and History in the Book of Revelation* John Knox 1979. *The New testament World* Prenticel-Hall 1990.

Coverdale, Miles, 1488 York – 1569 London, Anglila - Filozófiát és teológiát Cambridgeben tanult és ágostonos szerzetes lett. Robert Barnes ismertette meg Martin Luther írásaival és tanaival. 1528-ban elhagyta rendjét és bekapcsolódott a reformátor-mozgalomba. Hamburgba menekült, William Tyndale-nél lakott és lefordította a Pentateuchust, majd követte őt Antwerpenbe, és 1534–35-ben saját bibliafordítást készített. Ő fordította le először a teljes Bibliát angolra. A Vulgata latin szövege mellett használta Santes Pagninus 1528-ban megjelent Bibliáját és Luther fordítását, a Zürichi Bibliát; az ÚSz Tyndale ÚSz-fordításának gondos revíziója volt. 1537-ben megjelent a Tyndale és az általa összeállított Máté-fordítás, 1539-ben Thomas Cranmer bevezetőjével az ún. *Great Bible*, az angol reformáció Bibliája. Ehhez angol nyelvű énekeskönyvet is csatoltak *Goostly Psalmes and Spirituall Songes* címmel. 1540-től külföldön élt, 1544-ben lelkész volt Bergzabernben. 1548-ban hazatért és VI. Edward idején részt vett az egyházi reformokban. 1551-ben Exeter püspöke lett, majd megfosztották hivataláról és külföldre kellett távoznia. 1555–59 közöt újra lelkézi munkát végzett Bergzabernben, majd visszatért Angliába és ott működött 1567-ig. **Művei:** *Collected Ed. by the Parker Society*. 2 kötet. 1844–46; *Memorials of M. C.* London 1838. **Irodalom:** FRY, F., *The Bible by C.* MDXXXV. Remarks on the titles; the year of publication; the preliminary; the watermarks. London 1867; NAGEL, E., *Die Abhängigkeit der C.bibel v. der Zürcherbibel*, in: *Zwingliana* 6, 1934–37, 437–; WILLONGHBY, H. R., *The C. Psalter and the Quatrocentenary of the Printed English Bible*. With a facsimile reproduction of the Psalter from the edition of 1535. Chicago 1935; GUPPY, H., *M. C. and the English Bible*. Manchester 1935.

Cowe, S. Peter, 1953 Fraserburgh, Skócia - Aberdeen Egyetemén kezdett tanulni és klasszika filológiából szerzett MA 1975-ben. Az Oxford Egyetem Mansfield College-ban teológiai MA 1983-ban. Jeruzsálem a Héber Egyetemen PhD fokozatot szerzett Örmény tudományokból 1983-ban. Tanít a Héber Egyetemen Jeruzsálemben 1983-84-ben. A Columbia Egyetemen lektor 1984-92 között, professzor 1992-től. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *The Armenien Version of Daniel* Scholars, 1992. *Commentry on the Divine Liturgy* by Yosrow

A New Jerseyewac'i St. Vartan 1991. *La septuaginta en la Insvestigacion Contemporanea* 1985.

Cox, Claude E., 1947 Meaford, USA, ON., – Tanulmányait az Abilene Christian Egyetemen kezdte és BA 1969-ben. Torontóban a Knox Kollégiumban folytatta, ahol teológiai Master fokozatot szerzett 1972-ben. Az Union Theol. Szem.-ban, Virginiában, diplomát szerzett teológiából 1973-ban. Toronto Egyetemén MA 1974-ben, PhD 1979-ben. Tanított a Toronto Egyetemen 1979-80-ban, lektor a Bardonia Egyetemen 1980-84 között, Ass Prof 1982-től 1984-ig. A vallástudományi fakultás dékánja a New Jerseyi Wielfred Laurier Egyetemnek 1988-tól. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *Hexaplaric materials Preserved in the Armenian Version* SBLSCS 21 Scholars 1986. *The Armenien Translation of Deuteronomy* Scholars, 1981.

Cragg, Kenneth Albert, 1913 - 2000 London. Anglia - Szemiológus és anglikán teológus. 1951–56 között az arab és iszlám tanulmányok professzora volt a Harford teol. szemináriumon (USA). 1956–66 között az iszlám oktatási program igazgatója volt Nahosban. 1970–74 között a jeruzsálemi anglikán püspök helynöke, 1973-tól 1978-ig ugyanez Chichesterben (Anglia). **Művei:** *The Call of the Minaret*. New York 1964.; *Muhammad and the Christian*. London 1984.; *Jesus and the Muslim: An Exploration*. London 1985.

Craig, Kenneth M. Jr. 1960. Gastonia, USA, NC., - Tanulmányait a Wake Forest Egyetemen kezdte, BA 1983-ban, majd a South Baptist Theol Sem.-ban Teológiai Master fokozatot szerzett 1986-ban, PhD 1989-ben. Tanított, majd könyvkiadással foglalkozik 1985-ben. A Simons Collegeban tanít 1986-ban, a South Baptist Theol Sem.-ban 1986-87 között, a Garret Fellow 1988-89-ben. Szakterülete a Héber Biblia. **Művei:** *A Poetics of Jonah : Art in the Service Ideology* UP of S.C. 1993.

Craig, William Lane 1949 Keokuk, Iowa, – USA, II. - Hitetlen családban nőtt fel és 16 évesen keresztelkedett meg. Protestáns evangélikus hagyományt követett és molinista teológiai nézeteket vallott. Tanárai Francis Schaeffer, Edward John Carnell, és Stuart Hackett erősen hatottak rá. Később a Wheaton College-ban tanult (Illinois), 1971-ben szerzett BA. diplomát. Post-graduális tanulmányokat a Trinity Evangelical Divinity School, Deerfield, Illinois 1974-1975 között folytatott és MA. diplomát szerzett. 1977-ben filozófiai doktorátust tett John Hick-nél Birmingham-ban, 1984-ben teológiai doktorátust Wolfhart Pannenbergnél Münchenben. Doktori tanulmányait a Humboldt alapítvány támogatta. 1980-1986 között a Trinity Evangelical Divinity School-ban a filozófiai tanszék meghívott előadója, tanított a Westmont Collegeban is Santa Barbara-n, Californiában 1986-ban. 1987-1994 között Louvain katolikus egyetemén tanított Belgiumban. Sokat foglalkozott Jézus feltámadásának kérdésével, és véleménye szerint a testi feltámadás ihlette az ősegyház hitét. **Művei:** *Asserting the New Testament Evidence for the Historicity of the Resurrection of Jesus* Mellen 1989. *The Historical Argument for the Resurrection of Jesus during the Deist Controversy* Mellen 1985.

Cranfield, Charles E.B., 1915 London, Anglia - Tanulmányait Jesus College-ban kezdte Cambridge ahol BA 1936-ban, MA 1941-ben. Tanított a Durham Egyetemen 1930-80 között. 1980-tól professzor emeritus. Szerkesztője a The International Critical Commentary újszövetségi részének. **Művei:** *Romans A shorter Commentary* T and T Clark, 1985, 1991. *Critical and Exegetical Commentaries on the Epistle to the Romans* T and T Clark, 1975.

Cranmer, Thomas. 1489 Aslacton – 1556 Oxford, Anglia - Canterbury érsek. Cambridgeben tanult, 1515-ben magiszter lett a Jesus College-ben. 1523-ban teológiai professzor. Támogatta VIII. Henrik házasságát Boleyn Annával és válását Aragóniai Katalintól, valamint támogatta, hogy a király a sógornójét vegye feleségül, jöllehet VII. Kelemen pápa tiltó bullája megérkezett. A pápával folytatott hosszú és sikertelen tárgyalásai után királyi tanácsadó lett, nem volt hajlandó együttműködni a pápai hatalommal. 1532-ben VIII. Henrik kívánságra és politikai küldötteként – hogy kutathasson az írásokban – Németországba ment megismerkedni a reformátor tanokkal. 1532-ben Henrik Canterbury érsekké nevezte ki és gondoskodott felszenteléséről. 1533-ban semmisnek nyilvánította a király házasságát Boleyn Annával és nullifikálta Aragóniai Katalinnal. Ezt követte a pápai átok, mire VIII. Henrik államegyháznak nyilvánította az angol egyházat, 1534-ben a parlament elfogadta a király egyházfőiségét: „supreme head in earth of the Church of England”. A „pápatlanított” államegyház továbbra is katolikus tanítást és kultuszt követett. 1536-ban az anglikán államegyház első hitvallása elismeri a Szentírást, a szentségeket (kereszttség, bűnbánat szentsége és az eucharisztia). 1539-ben megjelent Cranmer előszavával a *Great Bible*, mely kemény katolikus reakciókat váltott ki. VI. Edward uralkodási idején Cranmer erőteljesen haladt előre a reformáció bevezetésében: 1549-ben új istentiszteleti rend lépett életbe *Book of Common Prayer and Administration of the Sacraments* (ez már a lutheri úrvacsora-tant tartalmazta), alapjában ~ műve volt. Hamarosan Calvin hatása alá került, ezért 1548-ban az ausburgi tételek kihirdetésekor Németországból Angliába menekültek a reformátorok. 1552-ben Calvin tanácsára felülvizsgálta a *Common Prayer Bookot* és eltávolította belőle a római kultusz maradványait. 1553-ban megjelent az új hitvallás a kálvinista úrvacsora-tannal. 1553-ban VI. Edward utóda a fanatikus katolikus Mária királynő lett; minden egyházi változtatást, amelyet VI. Edward alatt hoztak, semmisnek nyilvánított. 1553-ban a doveri püspök a canterburyi katedrálisban visszaállította a misét, Cranmer tiltakozott ellene és istenkáromlásnak nevezte. Emiatt a Towerbe vitték és 1556-ban, mint eretneket megégezték. **Művei:** JENKINS, H. (szerk.), *The Remains of T. C.* 4 kötet. Oxford 1833.; *The Works of T. C.*, ed. Parker Society, Cambridge 1844.; WICKHAM LEGG, J. (szerk.), *C.'s liturgical Projects*. London 1915.; MAYER, C. S. (szerk.), *C.'s Selected Writings*. London, 1961.; PACKER, J. I. – DUFFIELD, G. E. (szerk.), *The Work of T. C.* Appleford, 1964.

Cremer, Hermann. 1834 Unna – 1903 Greifswald, Németország - Teológiát Halléban, Tübingenben tanult. 1859-ben lelkész Ostönnén, Unna mellett, 1870-ben a szisztematikus teológia professzora Greifswaldban. 1890-től főlelkész volt St. Marienben, 1875-től a tartományi szinódus tagja, 1886-tól a konzisztórium tagja Stettinben. A generálszinódus egyetemekkel foglalkozó munkacsoportjába tartozott és sokat tett a porosz nemzeti egyházért. Nevét leginkább az úsz-i bibliai-teológiai szótárral kapcsolatban ismerik. Teológiájának középpontjában a páli megigazulás-tan állt. Tanítványai voltak: Wilhelm Lütgert, Erich Schaefer, Julius Kögel és Karl Bornhäuser. Közel állt hozzá Martin Kähler. Szociális kérdésekben sokat merített Adolf Stoeckerből, akivel együtt is dolgozott. 1897-ben Adolf Schlatterrel megalapította a *Beiträge zur Förderung christlicher Theologie* című sorozatot. **Művei:** *Bibl.-theol. Wb. der nt. Gräzität*. Greifswald 1867 (⁹1902; ¹⁰1911, ¹¹1923); *Die paulin. Rechtfertigungslehre im Zus.hang ihrer geschichtlichen Voraussetzungen*. Greifswald 1899 (²1900).

Crenshaw, James, L., 1934 Sunser, USA, SC. – Tanulmányait a Furman Egyetemen kezdte BA 1956-ban, a South Baptista Theol Sem.-ban BD 1960-ban, a Vanderbilt Egyetemen PhD 1964ben. Tanított a Mercer Egyetemen 1956-69 között. Professzor a Vanderbilt Egyetem. Div. School 1970-től 1987-ig, a Duke Egyetem. Div. School. Prof. 1987-től. Szakterülete a

Héber Biblia. **Művei:** *Old Testament Story and Faith* Hendrickson 1992. *Ecclesiastes* Westminster SCM 1987. *Old Testament Wisdom* John Knox SCM 1981.

Croatto, Jose S. 1930 Cordoba, Argentina – Bibliai tanulmányait a Bibliikus Intézetben Rómában kezdte és Bibliikus licenciát szerzett, majd orientális studiumokat folytatott 1957-ben A Héber Egyetemen Jeruzsálemben ahol Héber nyelvi diplomát szerzett 1958-ban. Tanított az Inst. De Cultura Relig. Superior Argentínában 1959-70 között. A közelveleti archeológia és történet professzora, valamalaminl héber nyelvet tanít. Coleggio Maximo Argentina 1962-72. Ószövetség professzora Buenos Aires 1964-73. **Művei:** *Mundo Biblico* 3 kötet ISEDET, 1992. *Métodos Exegeticos* ISEDET, 1992. *Isaia 1-39*. La Aurora, 1989.

Cromwell, Oliver, 1599 Huntingdon – 1658 London, Anglia - Államférfi és vezető, Anglia lord protektora. Puritán vidéki kismemes volt, aki bibliai jámborságon nőtt fel és szigorú erkölcsöket vallott. Cambridge-ben tanult, apja földjén gazdálkodott. 1628-ban parlamenti képviselő, majd 1640-ben tagja volt a „hosszú parlamentnek”. Amikor I. Károly és a parlament között kitört a háború, a parlamenti delegáció élére állt, kijelentve, hogy kötelessége a király ellen harcolni (vallási meggyőződését politikai tőkére váltotta). Létrehozta a „vasbordájú szenteket” – akik a hadseregben végeztek vallási agitációt. Rajtuk keresztül fokozatosan átvette a hadsereg ellenőrzését, így támogatást kapott a parlamenti tevékenységéhez is. 1647-ben a parlamentben átvette a hatalmat és a parlamentet hatalmának eszközévé tette; aki hűtlen lett hozzá, azt kivégeztette (végül a királyt is). Angliát kül- és belpolitikájával nagyhatalommá tette. Bibliaoktatást szervezett a hadseregben és a politikai döntéseit is alkalmazott bibliai helyek magyarázatával támasztotta alá. **Művei:** CARLYLE, TH. (szerk.), *O. C.'s Letters and speeches: with elucidations*. 2 kötetben London 1845; 3 kötetben London – New York 1908.; STAINER, C. L. (szerk.), *Speeches of O. C. 1644-1658*. London 1901.; FIRTH, C. H. (szerk.), *The Letters and Speeches of O. C.* 3 kötet. London 1904.; STÄHELIN, M. (ford.) – WERNLE, P. (szerk.), *O. C. Briefe u. Reden*. Basel 1911; ABBOTT, W. C. (szerk.), *The writings and speeches of O. C.* 4 kötet. Cambridge (Massachusetts) 1937–47; BENNETT, L. C. (szerk.), *A Selection from the Letters & Speeches of O. C.* London 1941; uő., *A Bibliography of O. C.* Cambridge (Massachusetts) 1929.

Cross, Frank Moore, 1921. Jr. Ross, USA, CA., – Tanulmányait a Maryville College-ban kezdte, 1942-ben AB, majd a McCormick Theol Sem BD 1946-ban. A Johns Hopkins Egyetemen PhD szemita nyelvből 1950-ben. Ezt követi az ASOR Jeruzsálemben 1953-54-ben. A John Hopkins Egyetem szemita doktorátust ad neki 1950-ben. A Harvard University-n 1958-ban bölcsész doktorátust szerzett. Az Albright Collegimban pedig 1994-be a Héber irodalom doktora címet is megkapta. Héber nyelvet tanít a Johns Hopkins University-n 1949/1950-ben; A bibliai történelem tanára a Wellesley College-ben 1950/1951-ben; Ószövetségi bevezetőt tanít a McCormick Theological Seminary-ban 1951-1953 között. Magántanár 1954-1955-ben; A Holt-tengeri tekercsek kiadásával foglalkozik 1953-tól. A Harvard Egyetem közelveleti nyelvek és civilizációk intézetének munkatársa 1958-tól 1965-ig. Kinevezett professzor 1955-1957 között; az Ószövetség professzora a Harvard Divinity School-on 1957/1958-ban. Számos helyen tanított. Több intézetben érdekelt a Harvard egyetemen. Számos tudományos társaságnak tagja és elnöke. A The Biblical Colloquium elnöke 1966-1968 között, a The Society of Biblical Literature 1973/1974-ben, a The American Schools of Oriental Research 1974-1976 között. Vezetője az Old Testament Board, Hermeneia, A Critical and Historical Commentary on the Bible (1970—2002). Héber Union College Arch Schol. Jeruzsálem 1963-64-ben. Harvard Smitic Mon. 1968.- **Művei:** *Scrolls form the Wilderness of the Dead Sea Schol for Theol at Claremont* 1977. *Qumran and the*

History of the Biblical Text Harvard UP. 1975. *Canaanite Myth and Hebrew Epic: Assays in the History of the religion of Israel* Harvard UP. 1973. *Early Hebrew Orthography: A Study of the Epigraphic Evidence* New Haven 1952. *The Origin and Early Evolution of the Alphabet*, Eretz-Israel 8: 8,24 [Sukenik Memorial Volume], 1967. *The Development of the Jewish Scripts* New York, 1962.

Crossan, John Dominic 1934 Nenagh, Tipperary. USA, Co., - Ír amerikai biblikus a Jesus Seminary társa alapítója. A bibliai archeológia, antropológia és az újszövetségi szövegkritika legjelentősebb képviselője. Kedvelt szerző, és a TV társaságok által favorizált kutató. 1950-ben a szervita rendbe kérte a felvételét, és ezek segítségével került az USA-ba. A Stonebridge Seminary-ban, Lake Bluff, Illinois, kezdte teológiai tanulmányait, és 1957-ben szentelték pappá. Ezt követően visszatért Írországra és teológiai doktorátusát is ott szerezte 1959-ben Maynooth College-ban. Ezután két évet tanult Rómában, A Biblikus Intézetben bibliai nyelveket. 1965-ben még két évet tanult Jeruzsálemben az Ecole Biblique intézetében. Tanulmányait a 6 napos háború szakította félbe 1967-ben. Két évet tanított a St. Mary Lake Seminary Mundelein, Illinois-ban és egy évet a Catholic Theological Union-ban Chicago-ban, majd elhagyta a papságot, mint az akadémiai szabadság megkötése, mint pedig a házassága miatt. Első felesége halála után újra házasodott. De Paul University-ben tanított 1995-ben. Felesége szívinfarktust kapott 1983-ban. Újra házasodott és egy szociális munkást vett el, két gyerekkel együtt 1986-ban. Ettől kezdve Crossan Orlando, Florida-ban élt, előadásokat tartott és szemináriumokat. Véleménye szerint Jézus igen szabálytalan életet élt és bátor bölcsességi tanítást hagyott hátra toleranciából és liberalizmusból. Robert Funk-al együtt társalapítója 1985-ben egy Jézus szemináriumnak, azon akadémiai kutatók számára, akik Bultmann demitologizálási elméletét követték. Tagja volt a Society of Biblical Literature-nek (SBL). **Művei:** *Scanning the Sunday Gospel*, 1966 *The Gospel of Eternal Life*, 1967. *In Parables: The Challenge of the Historical Jesus*, 1973. *The Dark Interval: Towards a Theology of Story*, 1975. *Raid on the Articulate: Comic Eschatology in Jesus and Borges*, 1976. *Finding Is the First Act: Trove Folktales and Jesus' Treasure Parable*, 1979. *Cliffs of Fall: Paradox and Polyvalence in the Parables of Jesus*, 1980. *A Fragile Craft: The Work of Amos Niven Wilder*, 1981. *In Fragments: The Aphorisms of Jesus*, 1983. *Four Other Gospels: Shadows on the Contours of Canon*, 1985. *Sayings Parallels: A Workbook for the Jesus Tradition*, 1986. *The Cross that Spoke: The Origins of the Passion Narrative*, 1988. *The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Jewish Peasant*, 1991, *In Search of Paul: How Jesus's Apostle Opposed Rome's Empire with God's Kingdom*, with Jonathan L. Reed, 2004,

Crotty, Robert B., 1937 Melbourne, Ausztália – Tanulmányait Rómában az Angelicum Egyetemen kezdte és STL 1964-ben, SSL a Biblikus Intézetben Rómában 1966-ban, Melbourne Egyetem Róma MA 1974-ben, az Adelaide Egyetemen (Ausztralia) PhD 1981-ben. Tanított a Yarra Theol Union-on (Autralia) 1967-72 között. Lector a Melbourne Egyetemen 1972-től 1974-ig. Lector a South Ausztralian College of Advenced Aducation 1975-91 között, lector a Soth Australia Egyetemen 1991-től. A héber nyelv és Újszövetség professzora. **Művei:** *The Literary Structure of the Letter of James* Australisan Bibl rev. 1991. *Escathological Ambiguity in Pre-Christian Judaism* Collegeoquium 1984. *Symbols, Sings and Sacramants* Spectrum 1983. *Good New sin Mark* Collegeins 1975.

Crown, Aland D., 1932 Leeds, Anglia – Tanulmányait a Leeds Egyetemen kezdte, BA 1954-ben, MA 1958-ban. A Sydney Egyetemen PhD 1966-ban. Tanított a Monunt Scopus College-ban 1959-62 között, a Sydney Egyetemen 1962-től 1967-ig. 1982-89 között Professzor. 1990-től kiadója az Australian Journaile of Biblcal Archeology-nak. Szakterülete a Héber Biblia, szemita nyelvek, szövegek és feliratok, apokfirok és post-biblikus tanulmányok.

Művei: *A Bibliography of the Samaritans* Scarecrow 1984. *Biblical Studies Today* Chevalier 1975.

Crowther, (Ajayi) Samuel, 1809 Osogun - 1891?. Afrika - Bibliafordító. Teológiai tanulmányait az Ochuga-ban (Ny-Afrika) végezte. 1819-ben előbb a muszlimok, majd a prortugálok rabszolgának adták el, 1822-ben felszabadult, John Raban keresztelte meg 1825-ben Sierra Leone-ban. 1826-ban Angliába kerül és ott tanul teológiát Islingtonban. 1826-ban Sierra Leonében a Missziós iskolában tanult tovább. 1841-ben kezdett önálló misszióba. 1842-ben ő lett az anglikán egyház első benszülött papja. 1864-ben Oxfordban teológiai doktorátust szerzett és Niger egyházmegye első püspöke lett. **Irodalom:** *The Gospel on the Banks of the Niger* London. Reprint, London: Dawsons, 1968. 1965 (by A.F. Walls) "A Second Narrative of Samuel Ajayi Crowther's Early Life," *Bulletin of the Society for African Church History* 2: 5-14. *An autobiographical fragment.* Ajayi, J.F.A. *Christian Missions in Nigeria: 1841-1891.* London: Longmans, 1965. • "How Yoruba Was Reduced to Writing," *Odu: Journal of Yoruba Studies* (196 1): 49-58. Ayandele, E.A. *The Missionary Impact on Modern Nigeria: 1842-1914.* London: Longmans, 1966. Walls, A.F. "Black Europeans, White Africans." In D. Baker (ed.), *Religious Motivation: Biographical and Sociological Problems of the Church Historian*, pp. 339-48. *Studies in Church History*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1978

Crum, Walter Ewing. 1865 Capelrig – 1944 Bath, Anglia - Kopt irodalmi szakértő. Tanulmányait Etonben kezdte, 1879-ben a Balliol College-ban tanult, majd 1888-tól Oxfordban. Az egyiptomi irodalom iránti érdeklődése nyomán Egyiptomba utazott az antik hieroglifákat tanulmányozni. Kopt irodalmat Párizsban W. N. Grofftól, majd Berlinben A. Ermantól tanult, ahol megszerezte a doktori fokozatot. Ezt követően a kopt irodalomra szakosodott, annak legkiválóbb tudósa lett. 1892-ben átdolgozta a kopt szótárt (*Coptic Dictionary*). Számos múzeumot, és könyvtárat felkeresett, hogy azok anyagát összevesse. A 12 kötetes kopt szótárt 1929–39 között publikálta. Munkája elismerésül a Brit Tudományos Akadémia 1931-ben tagjai közé választotta. Teljes életművét Oxfordban adták ki 1937-ben, a *Journal of Egyptian Archaeology* (1939) valamint a Bostoni Bizántlógiai Inézet emlékkötetetet adott ki munkássága elismerésül. **Műveit** ld: *Who Was Who in Egyptology.* Oxford³1995. 110–111. *A Coptic Dictionary.* Oxford: Clarendon Press1939

Crüsemann, Frank. 1938 Bréma, Németország, - Tanulmányait 1958-1964 Hamburg, Heidelberg, Mainz és Erlangen Egyetememlein hallgatott teológiát. Diplomáját és teológia doktorátusát 1968-ban Mainz-ban szerezte, Habilitációját Heidelbergben kapta 1975-ben. 1980-tól Bethel Egyházi Főiskoláján az Ószövetség tanszék professzora. **Művei:** *Studien zur Formgeschichte von Hymnus und Danklied in Israel*, 1969. *Der Widerstand gegen das Königtum. Die antiköniglichen Texte des Alten Testamentes und der Kampf um den frühen israelitischen Staat*, 1978. (mit H. Thyen), *Als Mann und Frau geschaffen. Exegetische Studien zur Rolle der Frau*, 1978. *Bewahrung der Freiheit. Das Thema des Dekalogs in sozialgeschichtlicher Perspektive*, 1983, *Taschenausgabe* 1993, *Wie Gott die Welt regiert. Bibelauslegungen*, 1986. *Die Tora. Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, 1992, 2. Aufl. 1997, *Elia, die Entdeckung der Einheit Gottes. Eine Lektüre der Erzählungen über Elia und seine Zeit*, 1997.

Cullmann, Oscar, 1902 Strassburg – 1999 Chamonix, Németország - Evangélikus teológus. 1930-ban tanár lett Strassburgban, 1938-ban Baselban, 1945–48 között ismét Strassburgban. 1949-től a párizsi Sorbonne protestáns teológiai karán az öskereszténység legrégebbi történetét tanította. 1962–65 között megfigyelőként részt vett a II. Vatikáni Zsinaton az

evangélikus és katolikus ökumenikus párbeszéd elkötelezett híve. A 20. századi biblikus tanulmányok egyik legjelesebb képviselője. Szerinte az ÚSz központi üzenete a megváltástörténet. Sokat foglalkozott a történeti Jézus személyiségének kérdésével. A funkcionális krisztológiát hirdette. **Művei:** *The Christology of the New Testament*. Philadelphia, 1963. *Peter: Disciple, apostle, martyr, a historical and theological study*. London, SCM Press, 1953. *The state in the New Testament*. New York, 1956. *Vatican Council II; the new direction*. New York, 1968.

Curtis, Adrian H.W., 1945 Swidon, Anglia – Tanulmányait a Manchester Egyetemen kezdte és BA 1966-ban, PhD 1975-ben. Tanított Manchesterben 1970-től. Szakterülete az archeológia és a Héber Biblia. **Művei:** *Ugarit Ras Shamra Cities of the Bibl World Ser.* Lutterwoerh, 1985.

Cyryllus vagy **Kürillosz**, latinul: **Cyryllus Hierosolymitanus**, magyarul: **Jeruzsálemi Cirill**, 315 Jeruzsálem – 386 Jeruzsálem, Palesztina - Püspök és egyháztanító. 348-ban vagy 350-ben lett Jeruzsálem püspöke. Az ariánusok nyomására a caesareai metropolita több ízben is száműzte. 361-ben, Julianus császár uralkodása kezdetén tért vissza Jeruzsálembe, majd Valens császár ismét megfosztotta a püspökségtől. 378-tól haláláig kormányozta újra a jeruzsálemi egyházat. Művei jórészt beszédek és levelek, a legismertebb a keresztségre készülőknek mondott 19 kateketikus beszéde. **Művei:** Migne: P.G. 33.

Czack (Czak) Dávid, ? Brassó – 1681?. Magyarország/Erdély - Bölcsészdoktor. 1665-ban Wittenbergben tanult. Hazatérve a brassói gimnázium lectorsa, majd városi evangélikus lelkész lett. **Művei:** *Disputatio de mysterio praedestinationis*. Vitenbergae 1667; *Elenchus Hugonis Grotii in Aggeum prophetam*. Uo. 1667; *Disputatio publica de ratione existendi Entis finiti ad mentem scholastiorum*. Uo. 1667.

Czanik, Péter, 1936 Budapest, Magyarország - Református lelkész. Teológiát a Budapesti Református Teológiai Akadémián hallgatott 1954-1959 között. Az I. lelkészképzés vizsgát 1959-ben, a II-at 1960-ban tette le. 1963-tól lelkész Budapesten. 1982 /1983-ban Hollandiában folytatott tanulmányokat. Segédlelkész Komlón 1960 -1962 között, lelképásztor Nagyvátyon 1962-től 1973-ig, Harkányban 1973 és 1984 között, Budapest-Törökőrön 1984-től 2006-ig. Nyugdíjba vonult 2006-ban. A Budapest-Északi Református Egyházmegye esperesi tisztét 1990 és 1995 között töltötte be. **Művei:** *Ézsaiás könyvének magyarázata. 1-12. fejezet*. (Bp. 1983.); *A Haggeus és Zakariás prófétá! Igehirdetések*. (Bp. 1996.); *Jónás. Igehirdetések* (Bp. 1996.); *Joel választani tanít. Igehirdetések*. ([Bp. 1996.]); *Hóseás könyvének magyarázata*. (Bp. 1996.); *Boldogító törvény. A 119. Zsoltár magyarázata*. (Bp. 1997.); *Ézsaiás könyvének magyarázata. 13-39. fejezet*. (Bp. 1997.); *A népek reménye. Ézsaiás 13-27. magyarázata*. (Bp. 1998.); *Ámósz a lényegre mutat. Igehirdetések* (Bp. 1999.); *Ámósz és Abdiás könyvének magyarázata*. (Bp. 1999.); *Velünk van Isten. Ézsaiás 1-12. magyarázata*. (Bp. 1999.); *Ünnepeljünk. A 120-150. Zsoltár magyarázata*. (Bp. 1999.); *Melyik úton járjak. Az 1-25. Zsoltár magyarázata*. (Bp. 2001.); *A Teremtő kezében. A 26-50. Zsoltár magyarázata*. (Bp. 2002.); *Bizalom. Az 51-74. Zsoltár magyarázata*. (Bp. 2003.).

Czeglédy István 1910. Nagysalló - 1966 Bp. Magyarország. - Református lelkész, teológiai tanár, Czeglédi Sándor bibliafordító fia. A Bp.-i Ref. Teológiai Akadémián (1928–32) és Utrechtben (1930–31, 1933–36) teológiát hallgatott. Budapesten ref. lelkészi oklevelet szerzett (1934), az utrechti egyetemen teológiából doktorált (1936). 1932-től 1944-ig lelkészi teendőket végzett. A hadifogságból (1945–47) hazatérve 1948-ig beosztott lelkész Cegléden,

diakonissza intézeti lelkész volt Nyíregyházán, hittanár (1952), majd rendes kinevezett tanár a Budapesti Ref. Teológiai Akadémián, az újszövetségi tanszéken (1953). Közben a bp. józsefvárosi gyülekezet lelkésze volt. A prágai Keresztyén Békekonferencia alapító tagja (1958). Cikkei, tanulmányai jelentek meg egyházi szakfolyóiratokban. **Művei:** *János evangéliumának exegézise* Bp., 1955. *Márk evangéliumának exegézise* Bp., 1959. *Jegyzetek Péter első leveléhez* Bp., 1959. *Jegyzetek a II. Korinthusi levélhez* Bp., 1960. *János első levelének exegézise* Bp., 1962. *Bibliaismeret* Bp., 1965.

Czegléd Sándor. 1883 Nádasladány – 1944 Cegléd, Magyarország - Író és bibliafordító, református lelkész. 1905-ben Pápán teológiát tanult, 1908-ban ugyanott magántanár volt. Számos reformátor művét fordította magyarra. 1919-től szerkesztette a *Dunántúli Protestáns Lapot*. **Művei:** *Az Ó- és Újszövetség rövid története*. Tahitótfalu 1927; *Bibliai lexikon*. 2 kötet. Bp., 1929–31. (Hamar Istvánnal és Kállay Kálmánnal. Az egyetlen magyar bibliai lexikon, amelyben bibliakautatók is szerepelnek).

Czizmadia Ferenc 1707 Tác – 1762?. Magyarország - Pápán volt gimnazista, orvosnak tanult, majd a teológiában képezte magát. 1883–84-ben Edingburghben tanult, 1884-ben káplán lett, 1890-től Nádasladányon dolgozik, 1893-ben Lepsényben lett lelkész és Pápán teológiai tanár. **Művei:** *Bibliai szókönyv*. Debrecen 1910; *Bibliai földrajz*. Tahitótfalu 1927; *Nehezebb szentírási helyek magyarázata*. Tahitótfalu 1928.

Czuczor Gergely István, 1800 Andód – 1866 Pest, Magyarország - Bencés pap, az MTA tagja, a Kisfaludy Társaság egyik alapítója. Középiskolai tanulmányok: Nyitra, Esztergom, Pozsony. 1817-ben Pannonhalmán belépett a bencés rendbe. Bölcsész volt Győrött, 1820-tól teológiát tanult Pesten. 1824 pappá szentelték, Győrött kezdett tanítani: 1827–28-ban retorikát, 1828–29-ben magyar nyelvet és irodalmat. 1830-ban Komáromban szónoklatot, majd 1832-től költészetet tanított. 1831-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1835-től segédjegyző és levéltáros, 1836-ban az MTA rendes tagja lett a nyelvtudományi osztályban. A Kisfaludy Társaság is tagjává választotta. 1837-ben Pannonhalmán alkönyvtáros és a gyűjtemények őre. 1838-ban a győri királyi akadémián a magyar nyelv és irodalom tanára. 1845-ben az MTA nagyszótár kiadással bízta meg. 1848-ban Kossuth *Hírlapjában* jelent meg *Riadó* c. írása, emiatt 1849-ben, a császári sereg bevonulása után elfogták és várfogságra ítélték. Teleki József akadémiai elnök közbenjárására Windischgrätz a budai várba záratta, ahol folytathatta szótárírói munkáját. Egészségi állapota megromlása miatt a tihanyi bencés apátságba vonult vissza. 1850-ben Haynau Kufsteinba vitette, a várparancsnok azonban külön cellát és irodalmi munkájához engedélyt adott ~nak. Fogsága alatt lefordította a Breviárium himnuszait (ezek a fordítások elvesztek), Schmid Kristóf bibliai történeteit és Tacitus *Germaniáját* is. 1851-ben kegyelmet kapott, ezután nyelvészeti munkájával és a nagyszótárral foglalkozott. **Művei:** *Washington élete*. Pest 1845; *C. Cornelius Tacitus könyve Germania helyzete, erkölcsi és népeiről*. Uo. 1851; *Bibliai történetek az ó- és új szövetségből és az apostolok cselekedeteiből Schmid Kristóf után ford.* Uo. 1853. (²1855, ³1860, ⁴1884.); FRIEBEISZ I. (szerk.), *Czuczor népies költeményei*. Uo. 1854; *Mesék Francia után Lovásztól*. „Újra szerkeszté Czuczor G.” 2 rész. Uo. 1857.; *Czuczor Költeményei*. 3 kötet. Uo. 1858; (Fogarasi Jánossal) *A magyar nyelv szótára*. 6 kötet. Uo. 1862–1871. (A 4. kötet nyomtatásánál ~ meghalt.). Munkatársa volt a Szent István Társulat által kiadott *Egyetemes Magyar Encyclopaediának* is.

Czuppon György. 1755 Felső-Szopor – 1820 Szombathely, Magyarország - Teológiai doktor, tanár. 1778-ban pappá szentelték, 1786-ban Pozsonyban a „generale seminariumban” a hittanulók prefektusa volt. 1788–1804 között hetyei plébános, 1790–1804 között a

szombathelyi papnevelőintézetben az Ó- és ÚSz-magyarázat és a keleti nyelvek tanára lett. 1796–1804 között a királyi líceumban hittantanár, 1804–1808 között az intézmény igazgatója. 1804-ben szombathelyi kanonok lett. **Művei:** *Celeusma filiorum regni*. Budae 1791; *Vindiciae vulgatae-latinae editionis Bibliorum, qua ecclesia romanocatholica utitur contra assertam haebraei et graeci textus hodierni absolutam authenticam sectiones*. 2 kötet. Sabariae 1798; *Promptuarium literaturae hebraicae theoretico-practicum*. 2 kötet. Viennae 1804; *Reflexiones historico-hermeneuticae super exegesi biblica novissime scholis theologicis apud nonnullos per abusum invecata*. Pars I. Sopronii 1816; *Paralipomena Reflexionibus super exegesi biblica superaddita*. Sabariae 1817; *Valesii Florentis Sciagraphia de modalitate et tempore edendae versionis Hungaricae Bibliorum*. Hely és év n.

Čabraja, Ilija 1948- Derventa, Bosznia-Hercegovina, - A gimnáziumot Đakovon végezte, ahol beiratkozik a teológiára, amit Németországban Eichstatt-ban folytatott. 1975-ben pappá szentelték Szarajevóban. További tanulmányait Münchenben folytatta. Bibliatudományokból doktorál dr. Joachim Gnilka professzornál. Értekezésének címe: „*Der Gedenke der Umkehr bei den Synoptikern. Eine exegetisch-religionsgeschichtliche Untersuchung*“. Munkáját 1985-ben jelentetik meg a Theologische Reihe. St. Ottilien (Dissertatio) 10. kötetében. 1977-től 1992-ig az újszövetség tanára a szarajevói katolikus teológián. 1993-tól napjainkig a Rijekai teológia professzora. Számtalan tudományos munkája jelent meg könyv és folyóiratok hasábjain. **Művei:** *Istina a snaga pisma*; (Az Írás ereje és igazsága); in Bogoslovska smotra - (BS) 3-4 (1991) 266-273. *Što znamo o izvorima sinoptičkih evanđelja?* (Mit tudunk a szinoptikus evangéliumok forrásáról?) *Obnovljeni Život (OŽ)* 1988; *Duh Božji u Bibliji: kršćansko teološka refleksija*, (Isten lelke a Bibliában: keresztény teológiai reflexiók); RTČ 1999.; *Slika o Bogu Ocu u Bibliji*, (Isten kép az Atyáról a Bibliában); RTČ 2000.; *Ja sam kruh živi. Euharistija u Ivanovom evanđeliju*; (Én vagyok az élő kenyér. Az Euharistia János evangéliumában) KS .Zagreb 2005. *Pavao i Tora / Zakon* (Pál és a Tóra/Törvény) Rijeka – Zagreb 2004.